

HOOFSTUK 1

Inleiding

1.1 Algemeen

Ten einde die agterstand wat in benadeelde gemeenskappe heers uit te wis, behoort daar op die kind en sy ontwikkeling gekonsentreer te word. Kinders uit agtergeblewe gemeenskappe kan reeds op 'n vroeë ouderdom by ontwikkelingsprojekte betrek word. Die huidige studie fokus spesifiek op die agtergeblewe voorskoolse kind en die rol wat ontwikkelingskommunikasie kan speel om hulle vir formele skoolopleiding voor te berei.

In hierdie studie sal daar eerstens gekyk word na ontwikkeling in die algemeen en hoe belangstelling in ontwikkelingskommunikasie later ontstaan het. Ontwikkeling kan vanuit verskillende oogmerke beskou word, maar die einddoel bly altyd dieselfde, naamlik om die lewensomstandighede van 'n individu of gemeenskap te verbeter.

Verskeie teorieë bestaan oor die haalbaarheid van ontwikkeling in agtergeblewe gemeenskappe. Die meer modernistiese benadering (Melkote, 1991 en Servaes, 1995) is byvoorbeeld dat 'n gemeenskap moet wegbeweeg van die tradisionele lewenswyse na 'n meer moderne samelewing. Hierdie benadering ontvang baie teenkating omdat die kultuur en tradisionele gebruike van ontwikkelende gemeenskappe oor die hoof gesien is.

Gedurende die einde van die twintigste eeu tree ontwikkelingskommunikasie pertinent na vore toe navorsers tot die insig gekom het dat kommunikasie 'n noodsaaklike komponent vorm van enige ontwikkelingsprogram (Malan, 1998 en Agunga, 1998). Die aanwending van geskikte kommunikasiemediums, om aansluiting te vind by 'n gemeenskap se maatskaplike omstandighede, tree op die voorgrond in ontwikkelingsprojekte (Mukasa, 1998, Melkote, 1991 en Baron, 1996).

Die navorsing ter hand ondersoek die bestaansreg van ontwikkelingskommunikasie in die ontwikkelingsprogramme van agtergeblewe voorskoolse kinders. Die betrokke studie word onderneem in 'n XiTsongagemeenskap in die Limpopo. Die wetenskaplik-teoretiese gedeelte van die studie sal bestaande navorsing oor ontwikkelingskommunikasie bespreek. Die studie bevat egter ook 'n empiriese komponent waarin navorsing oor ondervinding uit die praktyk verreken word.

Die navorser kon nie literatuur opspoor wat spesifiek handel oor ontwikkelings-kommunikasie en die voorskoolse kind in Suid-Afrika nie. Slegs een projek is in Nigerië geloods, naamlik die Development Communication Pilot Project wat strek vanaf 1993 tot 1997. Opvoedkundige programme is gebruik vir voorskoolse kinders. Deur middel van die televisie en video's is opvoedkundige programme aan voorskoolse kinders oorgedra.

In die lig van die feit dat die navorser nie veel literatuur oor ontwikkelingskommunikasie en die toepassing daarvan ten opsigte van voorskoolse kinders kon vind nie, word met hierdie studie beoog om 'n beskeie bydrae te maak tot die teoretiese kennis van die onderwerp.

1.2 Navorsingsprobleem

Die navorsingsprobleem sentreer rondom die vraag of ontwikkelingskommunikasie 'n sinvolle rol speel in die ontwikkelingsproses van die agtergeblewe voorskoolse kind, en indien wel, watter kommunikasiemediums suksesvol toegepas kan word om die ontwikkelingsproses te ondersteun.

Ten einde die navorsingsprobleem aan te spreek, moet daar eerstens gekyk word na die behoeftes van die voorskoolse kind in 'n agtergeblewe gemeenskap. Dit hang ten nouste saam met die jong kind se ontwikkelingsstadia en die verskillende gebiede (terreine) waarop vroeë ontwikkeling geskied.

Werkende moeders is 'n realiteit in die moderne samelewing. Hierdie tendens raak ook die lewens van die kinders in agtergeblewe gemeenskappe (Van der Ross, 1987). Die voorskoolse

kind is dikwels aangewese op altematiewe dagsorg, met ander woorde versorgingsoorde (crèches). Die mate waarin die aanwending van ontwikkelingskommunikasie gedurende die vormingsjare van die kind prakties haalbaar is, moet gedurende die betrokke studie bepaal word. Die studie fokus dan ook spesifiek op kinders in 'n benadeelde gemeenskap wat bedags in 'n versorgingsoord versorg word terwyl die ouers loonarbeid verrig.

Die navorsingsvraag word soos volg geformuleer:

Kan ontwikkelingskommunikasie 'n positiewe rol speel in die ontwikkeling van die voorskoolse kind uit 'n histories benadeelde agtergrond?

Die volgende onderafdelings van die vraag is geïdentifiseer:

- Wat is die behoeftes en ontwikkelingsstadia van die kind?
- Watter probleme ondervind voorskoolse kinders in agtergeblewe gemeenskappe?
- Kan ontwikkelingskommunikasiebeginsels in 'n versorgingsoord vir voorskoolse kinders toegepas word?
- Het dit 'n positiewe impak op die lewe van hierdie kinders in die eerste drie jaar van hulle skoolloopbane?

1.3 Die waarde van die navorsing

Ongeletterdheid kom nog algemeen voor in agtergeblewe gemeenskappe (Mukasa, 1998). Ouers kan dikwels nie lees of skryf nie en is derhalwe nie by magte om aan hulle kinders die nodige stimulasie te bied om optimaal te ontwikkel nie. Hierdie kinders is dan aangewese op eksterne bronne vir sodanige stimulasie, byvoorbeeld 'n versorgingsoord.

Tydens die huidige navorsing word dit beklemtoon dat moderne tegnologiese kommunikasiemediums saam met meer tradisionele “folk-media” gebruik kan word om die voorskoolse kind te ondersteun in sy ontwikkelingsproses (Melkote, 1991 en Mukasa, 1998).

Die waarde van die betrokke navorsing is geleë in die relatief objektiewe resultate wat verkry is deur onder andere gestandaardiseerde toetse wat gerig word op kinders se leervermoëns. Ouerbetrokkenheid en ouers se opvoedkundige peil verskaf ook ‘n indikatie in watter mate ouers by magte is om hulle kinders sinvol te stimuleer tot selfstandige volwassenheid. Indien die ouers in hierdie opsig faal, behoort daar na alternatiewe hulpbronne gekyk te word om in sodanige behoefte te voorsien. Die huidige navorsing wil dan ook uitwys dat voorskoolse versorgingsoorde ‘n belangrike alternatiewe bron van stimulasie in ontwikkelende gemeenskappe kan wees. Stimulasie kan verder plaasvind deur gebruik te maak van sekere tegnieke en mediums in ontwikkelingskommunikasie.

1.4 Navorsingsontwerp en metodologie

Die navorsing neem die vorm van ‘n gevallestudie aan. ‘n Gevallestudie stel die navorser in staat om inligting op ‘n sistematiese wyse in te win en maak dit vir die navorser moontlik om die omstandighede van die navorsingsgroep beter te verstaan. Dit is met ander woorde ‘n metodologiese benadering wat ‘n aantal tegnieke insluit. Die tegnieke maak aan die een kant deel uit van kwantitatiewe ondersoekmetodes, byvoorbeeld gestandaardiseerde toetse en skoordokumentasie. Aan die anderkant word die navorsing ook vanuit ‘n kwalitatiewe oogpunt benader. Tegnieke soos onderhoudvoering met die ouers en onderwysers asook indirekte en direkte waarneming word as kwalitatiewe ondersoekmetodes geklassifiseer. De Vos (1998) verwys daarna as die “mixed-method” waar evalueringe deurentyd plaasvind ten opsigte van inligting wat deur middel van die kwantitatiewe sowel as die kwalitatiewe ondersoektegnieke ingesamel is.

Ten einde beheer uit te oefen op die navorsingsituasie, het die navorser ‘n eksperimentele groep en ‘n kontrole groep (Mouton en Marais, 1991) saamgestel. Beide groepe is homogeen ten opsigte van eienskappe soos die getal respondente in elke groep, geslag, ouderdom, etnisiteit en

taal asook hulle geografiese omstandighede. 'n Ewekansige seleksieproses is met ander woorde gevolg (Mouton en Marais, 1991) sodat die eksperimentele - en kontrole groepe vergelykbaar kon wees ten opsigte van die navorsingsresultate.

1.5 Die struktuur van die studie

Sinnvolle navorsing ten opsigte van ontwikkelingskommunikasie by die agtergeblewe voorskoolse kind kon alleenlik plaasvind nadat die toepaslike literatuur bestudeer is. Hoofstuk 2 word gewy aan die teoretiese begronding van die studie. Daar moes eerstens vasgestel word wat die term “ontwikkeling” beteken en hoe teorieë oor ontwikkeling hulle ontstaan gehad het. Daar is veral gelet op vorige navorsing ten opsigte van die modernistiese benadering en die rol wat die afhanklikheidsteorie gespeel het (Servaes, 1995 en Melkote, 1991).

Die genoemde teorieë het baie kritiek ontlok omdat die toepassing daarvan nie sonder negatiewe gevolge verloop het nie. So byvoorbeeld is gevind dat pogings om agtergeblewe gemeenskappe na 'n meer “moderne” lewenswyse te verander, nie in die praktyk haalbaar was nie. Kritiek op die afhanklikheidsteorie is weer dat westerse kapitalisme as rede aangevoer word waarom ontwikkelende lande geen vooruitgang toon nie. Ontwikkelde lande is toegerus om op tegnologiese -, kommersiële -, kapitale - en sosio-politiese gebied die batoon te voer oor die ontwikkelende lande.

As gevolg van die negatiewe kritiek op die genoemde benaderings van ontwikkeling, het 'n nuwe benadering sy ontstaan gekry. Hier word verwys na die deelnemende benadering, wat van die standpunt uitgaan dat ontwikkeling alleen tot voordeel van mense kan wees indien hulle werklike behoeftes en probleme aandag geniet (Melkote, 1991). Die mense op grondvlak moet dus betrek word en hulle kulturele agtergrond (Malan, 1998) sal bepaal hoedanig 'n beoogde ontwikkelingsprogram daar sou uitsien. Die eindresultaat van sodanige ontwikkelingsprogram sal die fokus plaas op selfbemaagtiging.

Wanneer die mens en sy behoeftes op die voorgrond geplaas word in 'n ontwikkelingsprogram, noem Korten (1990) dit die mensgesentreerde benadering. Dit impliseer dat daar ook kennis

geneem moes word van Agunga (1998) se “growth-with-equity” teorie aangesien dit aansluit by die mensgesentreerde benadering. Die mens se basiese behoeftes geniet voorrang in hierdie benadering. Dit behels ook die breëre gemeenskap se betrokkenheid in ‘n gegewe ontwikkelingsproses sowel as ‘n geïntegreerde benadering wat betref maatskaplike -, politieke - en ekonomiese bemagtiging. Deurentyd moet die gemeenskap se uniekheid in gedagte gehou word om te verseker dat die ontwikkelingsproses van betekenis vir die besondere gemeenskap sal wees.

Die huidige studie word vanuit die oogpunt van die mensgesentreerde benadering aangevoer waar Agunga se “growth-with-equity” teorie die basis vorm van die navorsing. Dit word met ander woorde van toepassing gemaak op die ontwikkelingsprogramme vir die agtergeblewe voorskoolse kind (Myers, 1993 en Atmore, 1993) wat bedags aangewese is op versorging in ‘n versorgingsoord.

Bepaalde ontwikkelingsterreine van die voorskoolse kind word in hoofstuk 3 geïdentifiseer en aan die hand van bestaande literatuur bespreek (Louw, 1992, De Witt & Booysen, 1995 en Witthaus, 2000), asook die rol wat ontwikkelingskommunikasie kan speel ter bevordering van hierdie kinders se algemene ontwikkelingsproses. Wanneer ontwikkelingskommunikasie prakties toegepas word in die geval van kinders uit ‘n benadeelde gemeenskap, vind sekere mediums van kommunikasie meer byval. Hierdie mediums word uitgelig en bespreek en sluit die volgende in:

- Die tradisionele “folk media” naamlik poppespel, drama, musiek, tradisionele danse en storievertel.
- Elektroniese media wat die radio, televisie, video’s en die rekenaar insluit.

Die studie kan alleen van waarde wees indien die agtergrond van die gemeenskap waarin navorsing plaasvind, duidelik omskryf word. Hoofstuk 4 word aan hierdie aspek gewy en werp lig op die gemeenskap se algemene maatskaplike omstandighede. Die volwassenes se geletterdheidsvlak is onder andere bepaal, ten einde vas te stel hoedanig die ouers hulle kinders

gedurende hulle vroeë ontwikkelingsjare kan ondersteun. 'n Behoefte is veral by die voorskoolse kinders geïdentifiseer om intellektueel gestimuleer te word. Hierdie behoefte het aanleiding gegee tot die betrokkenheid van 'n ontwikkelaar (fasiliteerder) by die versorgingsoorde. Ontwikkelingsprogramme is opgestel en moes aangepas word om by die kulturele agtergrond van die kinders aan te pas (Myers, 1993). Ontwikkelingskommunikasie maak deel uit van hierdie programme (Baron, 1996) en wel deur middel van die aanwending van meer tradisionele kommunikasiemediums in kombinasie met elektroniese mediums (Mukasa, 1998).

Die verloop van die navorsing word ook in hoofstuk 4 bespreek en plaas klem op die gevallestudie wat onderneem is. Daar word gekonsentreer op die resultate wat ontwikkelingskommunikasie op kinders se latere skoolvordering mag hê. Daar is van die "mixed-method" benadering gebruik gemaak om data te versamel. Dit sluit kwantitatiewe sowel as kwalitatiewe ondersoekmetodes en -tegnieke in naamlik gestandaardiseerde toetse, skooldokumente, onderhoud en waarneming. Evaluasie vorm 'n belangrike deel van die gevallestudie en is 'n proses wat ook deurentyd toegepas word deur die versorgers (fasiliteerders) in die versorgingsoord.

'n Ewekansige seleksieproses is gevolg om 'n eksperimentele groep en 'n kontrole groep saam te stel en sodoende beheer oor die navorsingsituasie uit te oefen. Beide groepe bestaan uit tien kinders tussen die ouderom van ses tot tien jaar. Die kinders (respondente) in die eksperimentele groep het 'n versorgingsoord gedurende hulle voorskoolse jare bygewoon. Ontwikkelingskommunikasie deur verskillende kommunikasiemediums, het deel uitgemaak van die ontwikkelingsprogramme wat aangebied is. Die respondente in die kontrole groep het geen versorgingsoord bygewoon nie.

Ten einde te verseker dat die betrokke navorser nie tot subjektiewe gevolgtrekkings kom in die gevallestudie wat onderneem is nie, is 'n opvoedkundige sielkundige betrek om gestandaardiseerde toetse af te neem en te evalueer. Die respondente onder die ouderdom van agt jaar is aan hierdie toetse onderwerp, soos voorgeskryf word deur die opsteller van die toetse (Madge, 1992). Die toetse staan bekend as die Junior Suid-Afrikaanse Individuele Skale en

bepaal die verbale en nie-verbale vermoëns van kinders onder agt jaar. Albei navorsingsgroepe is betrek in hierdie toetse, en 'n vergelyking kon getref word na aanleiding van die resultate wat verkry is. 'n Objektiewe waarneming kon ook gemaak word na aanleiding van die skoordokumente (vorderingsverslae) van die respondente in albei groepe, wat bestudeer is.

Die navorser was self betrokke in die voer van onderhoude met die ouers van die respondente. Daar moes egter van 'n tolk gebruik gemaak word omdat ongeveer 90% van die ouers nie Afrikaans of Engels magtig is nie. Aangesien die onderwysers Engels magtig is, kon onderhoude direk met hulle gevoer word.

Belangrike inligting is ingewin deur middel van die toetse, dokumentasie en onderhoudvoering. 'n Bespreking van hierdie metodes van data-versameling maak deel uit van hierdie hoofstuk.

Hoofstuk 5 word gewy aan die bevindinge van die navorsing en sluit die uitslae van die gestandaardiseerde toetse in. 'n Uiteensetting van die onderhoude met ouers en onderwysers volg en werp lig op die opvoedkundige peil wat in die gemeenskap heers. Die ouers se betrokkenheid by hulle kinders se algemene ontwikkeling en skoolwerk word waargeneem en geëvalueer. Die onderhoude met die onderwysers werp eweneens lig op die betrokkenheid van die leerkragte by die kinders in die gemeenskap.

Die leemtes in die studie word in hoofstuk 6 bespreek. Gevolgtrekkings word gemaak wat opgevolg word deur 'n aantal aanbevelings.

1.6 Verduideliking van terme wat in die studie gebruik is

- Agtergeblewe gemeenskap : - verwys na 'n histories benadeelde gemeenskap waar ongeletterdheid onder die mense nog algemeen voorkom.
- "Educare": - verwys na 'n organisasie wat gedurende 1972 tot stand gekom het en onder beskerming van "Grassroots Educational Trust" funksioneer. Hierdie

organisasie spits hom toe op voorskoolse opleiding (onderrig) in gemeenskappe op die Kaapse Vlakte. Gedurende 1983 stel die organisasie 'n reeks "Educare" handboeke op en verskaf so leiding aan gemeenskappe oor die bestuur van voorskoolse versorgingsoorde.

- Gestandaardiseerde toetse : - in hierdie geval die Junior Suid-Afrikaanse Individuele Skale (JSAIS) wat deur die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing opgestel is vir kinders tussen die ouderdom drie jaar en sewe jaar. Die Junior Suid-Afrikaanse Individuele Skale is saamgestel om 'n profiel van 'n kind se vermoëns te kan voorsien. Daar word ook na die betrokke skale verwys as psigometriese toetse.
- Kommunikasie : - dit is basies die proses waardeur inligting van een persoon na 'n ander oorgedra word. Kommunikasie vind nie slegs verbaal plaas nie, maar ook nie-verbaal soos byvoorbeeld deur middel van lyftaal, kleredrag, algemene fisiese voorkoms, kulturele gebruike, ensovoorts.
- Media : - verwys na alle kommunikasiemiddele.
- Medium : - verwys na enige van die massakommunikasiemiddele byvoorbeeld die pers, radio, televisie en rolprente.
- Ontwikkelingsterreine : - verwys na verskillende aspekte van die mens se ontwikkeling wat op verskillende wyses, teen verskillende tempo's en op verskillende leeftye plaasvind. Die mens word as 'n ontwikkelende geheel gesien. Dit is egter noodsaaklik om verskillende terreine van ontwikkeling te onderskei en afsonderlik te bestudeer ten einde die mens in sy totaliteit te verstaan.
- Relasioneel : - verhouding en verband.

- “Sesame Street” : - verwys na opvoedkundige programme waarby voorskoolse kinders betrek word ten einde hulle te stimuleer in hulle ontwikkelingsproses (wat die bogenoemde ontwikkelingsterreine insluit). Die programme fokus veral op kinders in afgeleë landelike gebiede en word deur middel van die televisie en video’s oorgedra.
- Tegnieke : - verwys na bedrewenheid en kunsvaardigheid.
- Versorgingsoord :- “verwys na enige gebou of perseël wat in stand gehou word of aangewend word, hetsy vir wins aldan nie, vir die opname, beskerming en tydelike of gedeeltelike versorging van meer as ses kinders weg van hulle ouers af, maar nie ook ‘n kosskool, ‘n koshuis of ‘n instelling wat hoofsaaklik vir die onderrig of opleiding van kinders in stand gehou of aangewend word en wat beheer word of geregistreer of goedgekeur is deur die Staat, met inbegrip van provinsiale administrasie, nie.” (S.A., 1983: 7).
- Voorskoolse kind : - ‘n kind tussen die ouderdom van nul jaar en ses jaar oud, met ander woorde ‘n kind wat nog nie skoolpligtig is nie.

1.7 Afkortings wat in die studie gebruik is

DC :-	Development Communication.
DSC :-	Development Support Communication
ELDC :-	Economically Less Developed Country
HSRC:-	Human Sciences Research Council
JSAIS :-	Junior Suid-Afrikaanse Individuele Skale
MIV :-	Menslike Immunitetsgebrek-virus
RGN :-	Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing
S.A. :-	Suid- Afrika
SANRA :-	Suid-Afrikaanse Nasionale Raad Insake Alkoholisme

- SAPD : - Suid-Afrikaans Polisie Diens
- TFMC : - Traditional Folk Methods of Communication
- VIGS : - Verworwe Immuniteit Gebreksindroom

HOOFSUK 2

Ontwikkelingskommunikasie: die mensgesentreerde benadering en die voorskoolse kind

In hierdie hoofstuk word aandag geskenk aan veral die mensgesentreerde ontwikkeling (Korten, 1990: 67-71) en hoe ontwikkelingskommunikasie 'n rol speel in die ontwikkelingsprogramme van voorskoolse kinders in agtergeblewe gemeenskappe. Die rede waarom daar in hierdie studie op die voorskoolse kind gekonsentreer word, word uitgelig. Daar word ook verwys na vorige studies wat uitgevoer is ten opsigte van voorskoolse kinders wat een of ander voorskoolse opleiding ontvang het. Die invloed wat sodanige opleiding op die kinders se latere aanpassing op skool gehad het, word ook aangeraak. Die genoemde studies dien as agtergrond vir die huidige studie wat spesifiek konsentreer op die benadeelde kind en die toepassing van ontwikkelingskommunikasie ten einde hierdie kinders se ontwikkeling te bevorder.

2.1 Ontwikkeling

Die begrip “ontwikkeling” kan nie gesien word as slegs ekonomiese groei en ekonomiese onafhanklikheid nie. Korten (1990: 67) sien die mens se rol as sentraal rakende besluite wat gemaak word in die proses van ontwikkeling, en stel dit soos volg: “Development is a process by which the members of society increase their personal and institutional capacities to mobilize and manage resources to produce sustainable and justly distributed improvements in their quality of life consistent with their own aspirations”.

Melkote (1991: 197) vind dat die algemene maatstaf waaraan die ontwikkeling van byvoorbeeld 'n gemeenskap gemeet word naamlik die “gross national product” en die per kapita aanduidings, nie 'n duidelike beeld skep van die kwaliteit van die mense se lewe binne daardie gemeenskap nie. Hy noem die benadering waar die mens se basiese behoeftes voorop gestel word in 'n ontwikkelingsprogram, die “basic needs approach”. Hierdie laasgenoemde benadering word toegespits op die basiese behoeftes van die mens sowel as respek vir die regte waarop elke mens aanspraak behoort te maak. Dit kom neer op die reg tot onderrig, voldoende voedsel en -

gesondheidsorg, die reg tot gelyke indienseneming en die reg tot minimum lone (Melkote, 1991: 198).

Agunga (1998: 32) huldig ook die mening dat ontwikkeling wat alleen op ekonomiese groei konsentreer, nie tot voordeel strek van die minderbevoorregtes in 'n gemeenskap nie. Daar behoort volgens hom eerder gekonsentreer te word op die “basic needs approach”, waar die mens se behoefte aan huisvesting, gesondheidsorg, voeding en skoon water voorrang geniet. Daarna kan ander behoeftes, indien enige mag voorkom, aandag kry.

Beginsels soos regverdigheid, verdraagsaamheid en om deel te hê aan die proses van ontwikkeling is dus baie belangrik. Hierdie uitgangspunt verteenwoordig dit wat Korten (1990: 67) as mensgesentreerde ontwikkeling beskryf. Dit staan teenoor die “growth-centred development” waar die klem meer op die materiële - en ekonomiese vooruitgang van 'n gemeenskap of bevolking gestel word.

Die huidige navorsing word vanuit die oogpunt van die mensgesentreerde benadering aangepak en daarom word daar kortliks stilgestaan by laasgenoemde begrip.

2.1.1 Mensgesentreerde Ontwikkeling

Die mensgesentreerde benadering vind plaas (Agunga, 1998) wanneer die mens, sy behoeftes, sy kultuur en sy besondere vermoëns in aanmerking geneem word binne 'n ontwikkelingsprogram: “ What remains to be done is a strategy for mobilizing, organizing and preparing people to take charge of their own development. Abraham Lincoln's famous statement of 'government of the people, by the people and for the people' has application for societies worldwide ” (Agunga, 1998: 29).

Korten (1990: 218) se beskrywing van mensgesentreerde ontwikkeling is soos volg:
“ A people-centred development model calls for active mutual selfhelp among people, working together in their common struggle to deal with their common problems. Recognizing the importance of the self-respect of the individual and the self-reliance of the community, it does

not look to international charity as the answer to poverty”. Volgens Korten speel internasionale geldelike hulp ‘n ondergeskikte rol in hierdie ontwikkelingsproses en word daar hoofsaaklik gefokus op die vermoë van ‘n gemeenskap of individu om beskikbare hulpbronne in te span om bestaande behoeftes aan te spreek.

Hoewel mensgesentreerde ontwikkeling hoofsaaklik gerig word op die mens en sy basiese behoeftes, speel faktore soos politiek, ekonomie, weerstoestande en die markte (Agunga, 1998) ook ‘n rol in die ontwikkeling van ‘n gemeenskap. Dit is verder Agunga se siening dat waar mense binne ‘n bepaalde gemeenskap as ‘n eenheid saamwerk, bogenoemde faktore positief aangespreek kan word ten einde die ontwikkeling van die gemeenskap te verseker.

Malan (1998: 56) se mening ten opsigte van die belangrikheid van die mens binne ‘n ontwikkelingsopset kan soos volg saamgevat word: “ Even though the focus of a particular development project may be on housing, physical infrastructure or land development, development is meaningless if the people who are living in these settings do not remain central in the planning”.

Samevattend kan mensgesentreerde ontwikkeling gesien word as ‘n ontwikkelingsproses waar die mens die middelpunt vorm van die proses, maar waar die mens ook self aksies neem om sy besondere behoeftes of probleme aan te spreek.

2.1.2 ‘n Beknopte oorsig van ontwikkelingsteorieë

Ontwikkeling gaan in hoofsaak daarvoor om mense en gemeenskappe se lewensstandaarde te verhoog. ‘n Paar benaderings ten opsigte van ontwikkeling sal vervolgens in oënskou geneem word:

2.1.2.1 Die modernistiese benadering tot ontwikkeling

Volgens Servaes (1995: 40) is die modernistiese benadering ingestel op die ekonomiese groei van ‘n gemeenskap of ‘n individu. Die rol wat industrialisasie

vertolk om tot ekonomiese vooruitgang te lei, word volgens hierdie benadering as onontbeerlik beskou (Melkote, 1991). Whymark (1995) wys weer daarop dat ontwikkeling in die ontwikkelende lande volgens hierdie benadering gemeet word aan die hand van kwantitatiewe aanwysers, byvoorbeeld per kapita inkomste.

Die uitgangspunt is dat daar weg beweeg moet word van die “tradisionele” samelewing na die “moderne” samelewing. Volgens hierdie beskouing kan geen vooruitgang plaasvind sonder die implementering van moderne tegnologiese ontwikkeling nie. Die ontwikkelde Westerse gemeenskappe dien volgens hierdie benadering as voorbeeld vir ontwikkelende lande om na te volg. Servaes (1995: 40) som die situasie op as: “The developed Western societies or modern societies seem to be the ultimate goals which the less developed societies strive to reach ... To be a modern society, attitudes of ‘backward’ people – their traditionalism, bad taste, superstition, fatalism, etc. – which are obstacles and barriers in the traditional societies have to be removed”.

Beide Melkote (1991) en Servaes (1995) is van mening dat die modernistiese benadering aanleiding gee tot groter ongelykheid en onderontwikkeling, omdat slegs ‘n klein minderheid bevoordeel word deur ekonomiese groei. Tydens die “Inter-Regional Consultation on Peoples’ Participation in Environmentally Sustainable Development” wat vanaf 6-10 Junie 1989 te Manila gehou was (Korten, 1990: 217), het die verteenwoordigers ook tot die besluit gekom dat ontwikkeling wat op ekonomiese groei konsentreer, nie geslaagd is nie. Geldelike steun aan ontwikkelende lande word volgens hulle dikwels aangewend om probleme aan te spreek en nie soseer om oplossings vir die probleme te vind nie.

Daar is teenkating teen die modernistiese benadering (Servaes, 1995:41), veral omdat van die veronderstelling uitgegaan is dat gevestigde tradisionele wyses en -norme plek moet maak vir Westerse gebruike. Die modernistiese benadering word sinoniem beskou met die vervanging van tradisionele gebruike met Westerse gebruike, ook wat tegnologiese ontwikkeling en –meganisasie betref.

Opsommend kan die modernistiese benadering saamgevat word as:

- a) die aanname dat tradisionele gewoontes plek moet maak vir meer moderne lewenswyses, en
- b) daar op ekonomiese groei gekonsentreer moet word.

In reaksie teen die modernistiese beskouing, het die afhanklikheidsteorie sy ontstaan gekry. Laasgenoemde teorie behoort dus ook van nader beskou te word.

2.1.2.2 Afhanklikheidsteorie

Volgens Whymark (1995: 14) het die afhanklikheidsteorie gedurende die sestigerjare in Suid-Amerika ontstaan en word gebaseer op die aanname dat armoede in die ELDC-lande (Economically Less Developed Country) verbind word met hulle ondergeskikte posisie in die wêreldpolitiek.

Servaes (1995: 41) voeg by dat die “dependency” benadering voortspruit uit die sameloop van twee intellektuele denkrigtings, naamlik:

- a) strukturalisme of ook genoem neo-Marxisme, en
- b) die denkrigting wat sy oorsprong in die Latyns-Amerikaanse debat oor ontwikkeling gekry het en wat bygedra het tot die ontstaan van die Economic Commission for Latin America.

Volgens Servaes (1995) was die Amerikaner Paul Baran die vader van die afhanklikheidsteorie. Hy sou beweer dat ontwikkeling en onderontwikkeling prosesse is wat onderling met mekaar verbind is.

Agunga (1998: 31) skryf die ontstaan van die afhanklikheidsteorie hoofsaaklik toe aan die reaksie op die modernistiese benadering. Opvallend van hierdie teorie is dat

dit hoofsaaklik ondersteun word deur skrywers van die Derde Wêreld. Daarom meen Agunga dat sommige Westerlinge die afhanklikheidsteorie as niks anders beskou as die misnoeë van ontevrede skrywers van die ontwikkelende lande nie.

Die Westerse kapitalistiese monopolie word volgens die afhanklikheidsteorie gesien as die rede waarom ontwikkelende lande geen vooruitgang getoon het nie.

“ Dominant countries are endowed with technological, commercial, capital and socio-political predominance over dependent countries ... Dependency, then, is based upon an international division of labour which allows industrial development to take place in some countries while restricting it in others, whose growth is conditioned by and subjected to the power centres of the world ” (Servaes, 1995: 42).

Servaes (1995) se kritiek op die afhanklikheidsteorie is dat tekortkominge in die ontwikkelingsproses nie ‘n gebrek aan kapitaal of bestuur is nie, maar wel gesetel is in die huidige internasionale stelsel. Die sogenaamde dominerende lande besit die mag wat die tegnologie betref, asook die oorhand op kommersiële-, kapitale- en sosio-politieke gebied. Die struikelblokke in ontwikkeling word volgens hierdie teorie ekstem gesoek. Die rede vir onderontwikkeling word dus toegeskryf aan faktore wat buite die betrokke “afhanklike gemeenskap” gesoek moet word.

2.1.2.3 Deelnemende benadering

Hierdie benadering huldig die standpunt dat ontwikkeling alleenlik tot die voordeel van mense sal wees indien aandag verleen word aan die werklike behoeftes en probleme wat binne ‘n gemeenskap bestaan (Melkote, 1991). Melkote (1991: 245) verwys spesifiek na arm landelike gebiede en stedelike armbuurtes wanneer hy sê: “People living in such peripheries must be encouraged to perceive their real needs and identify their real problems”.

Servaes (1995: 45) is van mening dat die deelnemende benadering erkenning verleen aan 'n gemeenskap se kulturele erfenis. Volgens hom behoort demokrasie 'n rol te speel in ontwikkeling en die gemeenskap se deelname op alle vlakke van die samelewing word as belangrik geag.

Demokrasie gee volgens Malan (1998: 61) aanleiding tot deelname, bemagtiging en emansipasie. Richardson (1997: 1) wys weer daarop dat die doelstelling van deelnemende kommunikasie gerig is op die kommunikasieproses en nie soseer op die "production of media products" nie. Hierdie benadering is daarop ingestel om die mense op grondvlak te betrek wanneer behoeftes en probleme aangespreek word. Dit is dan ook die rede waarom Malan (1998: 54-64) dit beklemtoon dat kultuur 'n rol behoort te speel binne enige ontwikkelingsprogram. Die eindresultaat van hierdie benadering word gerig op die bemagtiging van individue en gemeenskappe (Malan, 1998: 70).

2.2 Die rede waarom die huidige studie die mensgesentreerde benadering gevolg het

Die studie ter hand betrek voorskoolse kinders in 'n agtergeblewe gemeenskap. Die studie is gemoeid met die gebruik van verskillende kommunikasiemetodes wat gebruik word ter ondersteuning van die voorskoolse kind se ontwikkelingsproses. Die verskillende terreine waarop ontwikkeling plaasvind word bespreek in Hoofstuk 3. Daar word dus hoofsaaklik aandag geskenk aan elke kind se besondere vermoëns en behoeftes tydens die ondersteuning wat hy/sy ontvang gedurende hierdie ontwikkelingsproses. Die studie beoog om mense met "a sense of their own humanity" (Korten, 1990: 218) te skep wat volgens Korten die resultaat van 'n mensgesentreerde benadering sal wees.

Die voorskoolse kind is aangewese op volwassenes vir sy versorging. Laasgenoemde is volgens Myers (1993) 'n algemene opvatting wat wêreldwyd voorkom. Myers beskou die kwaliteit van versorging en aandag gedurende 'n kind se eerste lewensjare van onskatbare

waarde. Dit is volgens hom die tydperk wanneer 'n kind se intelligensie, persoonlikheid en sosiale gedrag gevorm word. Die ontwikkelingsproses behoort die grondslag te lê vir die kind om homself/haarself suksesvol te kan handhaaf op skoolvlak en sy/haar latere volwasse lewe (Atmore, 1993: 125). Dit stel dus selfbemagtiging (Malan, 1998: 68-70) in die vooruitsig. Omdat die jong kind se behoeftes en vermoëns erkenning ontvang tydens die ontwikkelingsproses, behoort sy/haar ontwikkelingstadia die aard van die ontwikkelingsprogramme te bepaal (Louw, 1992: 3).

Die mensgesentreerde ontwikkelingsmodel is gerig op selfhelp en dat mense moet saamwerk om gemeenskaplike probleme op te los. "Selfhelp" en "saamwerk" is dan ook twee komponente wat deel uitmaak van 'n ideale ontwikkelingsprogram vir voorskoolse kinders. Myers (1993: 74-75) voeg by dat die ontwikkelingsprogramme egter aangepas behoort te word om by die kultuur van die besondere gemeenskap, of waar dit aangebied word, in te pas.

Die gevallestudie, soos opgeteken in die huidige studie, word ondersteun deur die mensgesentreerde benadering. Myers (1993: 74) vat dit in die volgende woorde saam: "... a starting point for child development programmes is the right of each child to be able to realize his or her own potential". Elke kind behoort met ander woorde as 'n unieke individu gesien te word wat op sy/haar eie tempo ontwikkel (Maree en Ford, 1996).

Atmore (1993: 125) meen "... community-based early childhood education programmes offer the hope that ignorance, poverty and disease can be reduced and the promise that even the most disadvantaged child can be helped to lead a fulfilling and worthwhile life". Die deelnemende benadering vind aansluiting by die mensgesentreerde ontwikkelingsproses, soos uitgewys word deur Korten (1990) wanneer hy beweer dat die laasgenoemde benadering erkenning verleen aan die selfrespek van individue. Korten meen ook dat 'n gemeenskap verantwoordelikheid moet aanvaar ten opsigte van sy eie belange en behoeftes. Die deelnemende benadering beteken verder dat ontwikkelingsprogramme op so 'n wyse aangebied word dat dit die gemeenskap sal betrek. Malan (1998: 70-79) vestig weer die aandag op die erkenning van kultuur wanneer 'n gemeenskapsprojek aangepak word. Al die bogenoemde faktore word gerig op die mens, sy behoeftes en vermoëns, wat die middelpunt vorm in die ontwikkelingsproses.

Om ontwikkeling te laat plaasvind, óf dit meer mensgerig óf meer ekonomies gerig is, vereis sekere handeling en vaardighede van die fasiliteerders of organiseerders. Een van die belangrikste hulpmiddels in die proses van ontwikkeling is die wyse waarop boodskappe, kennis en vaardighede oorgedra word, en dit is dan ook hier waar **kommunikasie** 'n rol speel.

2.3 Ontwikkelingskommunikasie

“Ontwikkeling” beteken dat sekere aksies geneem word om 'n persoon of gemeenskap se lewenskwaliteit te verhoog. Kommunikasie sluit weer verskillende wyses of metodes in waarop inligting en kennis oorgedra word ten einde hierdie doel te bereik. Dit sluit byvoorbeeld die geskrewe woord, radio, pamflette met illustrasies, ensovoorts in. Agunga (1998) is van mening dat kommunikasie 'n onontbeerlike rol speel in ontwikkeling en dat kommunikasiedeskundiges in die toekoms aandag behoort te skenk aan faktore soos deelname, bemagtiging en integrasie.

Ontwikkelingskommunikasie kan gesien word as die aanwending van toepaslike kommunikasiekanale en –tegnieke om die mense op grondvlak se deelname in die ontwikkelingsproses te bewerkstellig (Agunga, 1998: 37).

Ontwikkeling het 'n pad gestap voordat daar pertinent met navorsing in ontwikkelingskommunikasie begin is. Dit is dus noodsaaklik om 'n kort agtergrond van die geskiedenis van die begrip “ontwikkelingskommunikasie” te skets.

Ná die Tweede Wêreldoorlog was die massamedia, naamlik die radio en tekste soos pamflette, gebruik om inligting aan ontwikkelende gemeenskappe oor te dra ten opsigte van landbou, gesondheidsake en ander openbare aangeleenthede (Melkote, 1991). Die massamedia is egter hoofsaaklik 'n eensydige manier van kommunikasie. Die ontvanger van inligting wat byvoorbeeld deur die radio oorgedra word, kry nie altyd die geleentheid om daarop te reageer nie.

Navorsing ten opsigte van die gebruik van ontwikkelingskommunikasie het gedurende die sestigerjare van die twintigste eeu opgevlam (Melkote, 1991: 19). Volgens Melkote kan ontwikkeling nie plaasvind deur slegs nuwe inligting rondom ontwikkelingsprojekte aan onderontwikkelde gemeenskappe oor te dra nie. Die gemeenskap se deelname aan ontwikkelingsprogramme word van groot belang beskou en daarom moes daar gelet word op watter wyse nuwe idees, kennis en vaardighede oorgedra word om die mense tot deelname aan te moedig.

Servaes (1995) beskou die kommunikasiemedie as belangrik om ontwikkelingsaksies te ondersteun. Mukasa (1998: 1) is van mening dat navorsers die afgelope drie dekades geen konsensus kon bereik oor “how does communication and information causally relate to development” nie. Hy sien die oplossing geleë in die integrasie van verskeie mediums ten einde inligting op ‘n effektiewe wyse aan verskillende gemeenskappe oor te dra. Dit behels moderne mediums soos die gebruik van rekenaars, tot die aanwend van tradisionele mediums soos danse, poppeteater en sang. Deur gebruik te maak van geïntegreerde kommunikasiemedie, word ‘n gemeenskap se belangstelling in ontwikkelingsprojekte gestimuleer en dit lei weer tot die gemeenskap se ondersteuning van die projek (Mukasa, 1998).

Kommunikasie wat op ‘n persoonlike basis plaasvind, het meer trefkrag wanneer ‘n gemeenskap of individu met nuwe idees gekonfronteer word. Daarom word dit aanvaar dat massakommunikasie nie dieselfde effek op menslike gedrag het as persoonlike kontak en -kommunikasie nie. Melkote (1991: 206) noem dat die klem nou wegbeweeg van ‘n “top-to-bottom” wyse waarop inligting vanaf die topstruktuur na die mense op grondvlak deurgevoer is, na ‘n meer persoonlike wyse van kommunikasie tussen persone. Die klem word dus geplaas op “doeltreffende” kommunikasie.

Die navorsers van ontwikkelingskommunikasie benadruk verder die rol wat kultuur as fasiliteerder vir ontwikkeling kan speel. Melkote (1991), Agunga (1998) en Malan (1998) ondersteun Mukasa (1998) wanneer laasgenoemde daarop wys dat sang, danse en drama ingespan kan word om inligting in ‘n gemeenskap oor te dra.

Teen die einde van die twintigste eeu besef navorsers van ontwikkelingskommunikasie ook dat ontwikkeling nie sonder tegnologiese hulpmiddels kan plaasvind nie (Richardson, 1997 en Melkote, 1991). Richardson (1997) beklemtoon dat die mense op grondvlak toegang moet kry tot basiese kommunikasiehulpmiddels soos telefone, radio's en drukkerstoerusting. Die vaardigheid om hierdie hulpmiddels te gebruik, moet aangeleer en ontwikkel word. Melkote (1991) en Malan (1996) maak melding van die "Development Support Communication" (DSC) denkrigting wat sy ontstaan uit ontwikkelingskommunikasie gehad het. Melkote (1991: 228) verwys ook daarna as "Another Development". Volgens hom was ontwikkelingskommunikasieprojekte in die verlede nie geslaagd nie omdat daar te veel gekonsentreer was op die verspreiding van inligting sonder om aandag te verleen aan daadwerklike aksies wat ontwikkeling sou laat plaasvind.

DSC is meer ingestel op die bereiking van doelwitte, met ander woorde op die resultate wat verkry word wanneer 'n ontwikkelingsprojek aangepak word. Dit is volgens Malan (1996) meer tydgebonde, gebruik kommunikasiemediums wat op kultuur gebaseer word en is daarby nog deelnemend van aard. DSC maak eerder gebruik van "kleiner" mediums van kommunikasie, soos byvoorbeeld tradisionele mediums en video's. Die uitgangspunt van DSC is meer geloofwaardig omdat 'n klimaat geskep word van wedersydse verstandhouding tussen die bevoorreedes en die instansie (persone) wat die ontwikkelingsprojek loods.

Die rol wat kommunikasie in laasgenoemde benadering speel, kan 'n gemeenskap help om sy kulturele identiteit te ontwikkel. Kommunikasie dien verder in DSC as 'n medium waarvolgens mense uitdrukking kan gee aan hulle gevoelens rondom 'n ontwikkelingsprojek.

2.4 Ontwikkelingskommunikasie en voorskoolse kinders

Kommunikasie speel ook 'n baie belangrike rol wanneer daar met kinders gewerk word. Pretorius (1993: 11) benadruk bogenoemde stelling wanneer hy sê: "Child rearing/education is a continual process of communicating with a child".

Die voorskoolse kind is afhanklik van sy ouers en ander volwassenes vir versorging en van volgehoue ondersteuning vir ontwikkeling. Myers (1993) se siening is dat 'n kind se ontwikkeling bevorder word deur 'n goeie dieet, liefdevolle vertroeteling, gesprekvoering met die kind asook deur middel van spel. 'n Belangrike oogmerk tydens die vroeë ontwikkelingsjare van die kind, is die stimulering van die kind in sy totaliteit, soos Myers (1993) dit tereg stel: “Combining programmes takes advantage of the interactive effect among health, nutrition and early stimulation”.

Volgens Van der Ross (1987) het daar gedurende die 1970's 'n filosofie ontstaan wat onderontwikkeling van kinders toeskryf aan gebrekkige stimulasie. Tydens die opvoeding van 'n kind deur sy ouers en onderwysers, moet die kind bewus gemaak word van 'n verskeidenheid van moontlikhede wat deur hom ontdek en ontgin kan word. Die kind moet met ander woorde gestimuleer word om volgens sy eie vermoëns te ontwikkel en te leer van die wêreld rondom hom (Griesel en Oberholzer, 1994).

In navorsing en eksperimentering met die stimulering van die voorskoolse kind, vind Neethling & Slabber (2001) dat stimulering 'n volgehoue proses behoort te wees. Dit is van groot belang dat die jong kind op verskillende terreine van ontwikkeling gestimuleer word, naamlik die fisiese -, emosionele -, sosiale -, normatiewe -, religieuse- en kognitiewe terreine (De Witt, et al, 1994). Tydens hierdie proses van stimulasie, maak die ouer en onderwyser gebruik van verbale- en nie-verbale kommunikasie (Neethling & Slabber (2001). Die kleuter kan ook visueel gestimuleer word, byvoorbeeld prente teen die muur, wat volgens Baron (1996) 'n vorm van kommunikasie is.

Die waarde van kommunikasie, wanneer dit kom by die stimulering van die kleuter, word deur Neethling & Slabber (2001) soos volg uitgewys:

- Deur middel van kommunikasie (gesprekvoering en voorlees van verhale) leer die kleuter om korrek te praat en dus suksesvol te sosialiseer.
- Kleuters moet vrye toegang tot boeke hê hoewel hulle nog nie kan lees nie (visuele stimulasie).

- Oudio-storiebandjies (ouditiewe stimulasie) is waardevol en kan as 'n roetine-aktiwiteit aangebied word.
- Rekenaarprogramme en –speletjies stimuleer die kleuter om leesgereed te raak. Dit bied natuurlik goeie oefening vir oog-hand-koördinasie.
- Stimulasie moet plaasvind deur middel van aktiwiteite wat op spel gegrond word. Die kleuter leer terwyl hy speel, met ander woorde sonder dat hy agterkom dat hy leer.

Kommunikasie speel dus 'n belangrike rol wanneer aktiwiteite/programme vir die kleuter aangebied word. De Witt (et al, 1994) plaas veral klem op “besprekings” wat twee-rigting kommunikasie stimuleer. Die stel van vrae aan die kleuter moet met omsigtigheid gedoen word sodat die kleuter gestimuleer word om deel te neem aan die besprekings. Hierdie tegniek van kommunikasie wat gebruik word om die kleuter te stimuleer, vind aansluiting by die benadering van deelnemende kommunikasie, wat vervolgens bespreek sal word.

2.5 Deelnemende kommunikasie en die voorskoolse kind

Malan (1996: 14) se beskrywing van deelnemende kommunikasie kan van toepassing gemaak word op die ontwikkeling van die voorskoolse kind, naamlik: “Participatory communication need to mobilize open-ended self-expression and self-management for self-development”. Die voorskoolse kind neem deel aan programme wat daarop gerig word om die kind te stimuleer en te ontwikkel. Arango en Nimnicht (1987: 37) sien die ideaal van sodanige programme soos volg: “Programs for the healthy development of young children should lead to self-help and self-reliance of the family and community through the participation and involvement of all”. Om by hierdie ideaal uit te kom, behoort programme soos volg gekies te word: “the priorities for these programs should be defined according to the needs of the children at different stages of their development” (Arango en Nimnicht, 1987: 37). Dit bring mee dat persone wat die programme aanbied, opgelei moet word om die behoeftes – en ontwikkelingsstadia van kinders te ondersteun. Op hierdie wyse kan “self-management” (Malan, 1996: 14) wat 'n doelstelling van deelnemende kommunikasie is, bereik word deur persone binne die gemeenskap op te lei om die programme waar te neem. Deelnemende kommunikasie kan verskeie mediums van

kommunikasie insluit soos die gebruik van videobande, tradisionele “folk media” en interpersoonlike kommunikasie (Malan, 1996).

Myers (1993) se opvatting is dat programme vir voorskoolse kinders van so ‘n aard moet wees dat dit deelname bevorder en die gemeenskap daarby betrek kan word.

Ontwikkelingskommunikasie het volgens Malan (1998) nie ‘n blywende impak indien kultuur nie in berekening gebring word in die ontwikkelingsprogram nie. Die rede waarom “folk media” ‘n gewilde metode van kommunikasie in agtergeblewe gemeenskappe is, kan toegeskryf word aan die feit dat dit die gemeenskap se deelname in programme aanmoedig en omdat “folk media” geïntegreer kan word met meer “moderne” kommunikasiemediums (Melkote, 1991). Riglyne van die deelnemende benadering wat ten opsigte van voorskoolse kinders geldig is, word gebaseer op Myers (1993: 78) se stelling “that programmes are more likely to work if they begin with solutions devised and tried out locally rather than with solutions imposed from outside ... If community participation is real, programming will, by definition, be constructive and respectful of culture”.

In hierdie studie word gedemonstreer hoe die beginsels van deelnemende kommunikasie gebruik kan word tot voordeel van voorskoolse kinders in ‘n agtergeblewe gemeenskap. Agunga (1998: 29) beskryf laasgenoemde benadering as “the type of communication necessary for enabling people to become active participants in their own development”. Dit is dan ook die model waarvolgens daar aandag geskenk word aan die ontwikkeling van die agtergeblewe voorskoolse kind wat in hierdie studie betrek is. Die hele gemeenskap word betrek by die bewusmaking van ‘n behoefte binne die gemeenskap, met ander woorde “What is essential is that people are assisted to develop a critical consciousness of their situation” (Agunga, 1998: 29). In hierdie geval betrek dit die ontwikkeling van die voorskoolse kinders sodat hulle toegerus sal wees om suksesvol aan te pas binne skoolverband.

Agunga (1998: 31-35) se beskrywing van die “growth-with-equity” teorie, wat sedert die middel sewentigerjare van die twintigste eeu opgang gemaak het, verwys na ontwikkelingskommunikasie wat volgens die volgende kenmerke onderskei kan word:

- Basiese behoeftes van die mens geniet voorrang
- Gemeenskapsbetrokkenheid
- 'n Geïntegreerde benadering tot ontwikkeling
- Die uniekheid van elke gemeenskap word erken

Die bogenoemde teorie of benadering pas in by 'n ontwikkelingsplan van benadeeldevoorskoolse kinders, en word bespreek aan die hand van die huidige studie wat uitgevoer is.

- **Basiese behoeftes van die mens**

Met hierdie benadering word die fokus van ontwikkeling op veral die “basic needs” (Agunga, 1998: 32) van die agtergeblewenes geplaas. Die keuse van tegnologiese hulpmiddels moet bekostigbaar wees en by die gemeenskap en omgewing inpas. Melkote (1991: 270) noem dit “grassroots participation” waar die klem geplaas word op die basiese behoeftes van die mens asook die mens se deelname aan die ontwikkelingsprogramme wat tot sy voordeel beplan word.

Daar bestaan volgens Agunga (1998) die gevaar dat hierdie benadering baie teoreties van aard is. Tydens die huidige studie is pogings aangewend om die teorie en praktyk by mekaar uit te bring, en wel soos volg:

Die basiese behoeftes wat aangespreek is, is onder andere huisvesting, gesondheidsorg, voeding en skoon water. (Agunga, 1998: 32). Dit word gedoen deur die instandhouding van voorskoolse fasiliteite volgens voorskrifte van die Departement van Welsyn (S.A., 1993). Daarin word spesifiek voorgeskryf hoe geboue daaruit moet sien om aan voorskoolse kinders se behoeftes te voorsien. Gebalanseerde dieëte is uitgewerk wat aangepas kan word om by die kinders se tradisionele eetgewoontes aan te sluit. Die Departement van Gesondheid reik 'n sertifikaat uit om te bevestig dat 'n versorgingsoord aan al die gesondheidsvereistes voldoen. Laasgenoemde Departement volg hierdie diens op met gereelde inspeksies, om toe te sien dat die voorgeskrewe

gesondheidsvoorskrifte in stand gehou word. Die plaaslike kliniek bied noodsaaklike gesondheidsdienste soos immuniserings, voorligting ten opsigte van gesondheidsorg en ander nooddienste.

Die “meeting basic needs” benadering betrek die gemeenskap wat betref die besluitnemingsproses sowel as die fisiese dienslewering ten opsigte van die versorging van die voorskoolse kinders. Daarom speel gemeenskapsbetrokkenheid ‘n pertinente rol in die huidige studie en sal vervolgens bespreek word:

- **Gemeenskapsbetrokkenheid**

Atmore (1993: 139) stel dit duidelik dat mense in die gemeenskap betrokke moet wees in die ontwikkeling van die jong kind, naamlik: “Parent and community involvement is essential because of the influence of parents and the community on the young child’s life”. Dit sluit aan by Agunga (1998: 33) se mening naamlik dat ontwikkeling nie kan plaasvind indien die mense op grondvlak nie betrek word in die besluitnemingsproses nie. Dit is ook die benadering van die mensgesentreerde ontwikkeling (Korten, 1990: 67) en impliseer dat die mens se behoeftes, vermoëns en omstandighede altyd in aanmerking geneem moet word in enige ontwikkelingsproses. Deur die toepassing van die benadering van deelname in die besluitnemingsproses, behoort selfbemaagtiging die einddoel van ontwikkeling te wees. “Self-management is the most advanced form of participation” (Servaes, 1995: 45).

Malan (1998: 69) benadruk die erkenning van gemeenskapsbetrokkenheid wat tot selfstandigheid kan lei met die volgende stelling: “All enduring forms of empowerment should begin with people’s sense of place, time and identity, the way they see and experience themselves within their unique worlds and contexts” Kommunikasie is volgens Agunga (1998: 33) die werktuig wat ingespan moet word om mense betrokke te kry. Hiermee saam behoort

kommunikasiedeskundiges betrek te word by ontwikkelingsprojekte om die deelnameproses suksesvol te laat verloop.

Gedurende die huidige navorsing het gemeenskapsbetrokkenheid die volgende behels:

Die gemeenskap se betrokkenheid en deelname is gestimuleer deur samesprekings te hou met die ouers en gemeenskapsleiers. Die doel van die samesprekings is nie daarop ingestel om 'n nuwe ontwikkelingsplan ten opsigte van voorskoolse programme op die gemeenskap af te dwing nie (die sogenaamde “top-down” (Malan, 1998:56) metode). Die gemeenskap se behoefte en hulle siening van voorskoolse opleiding is met hulle bespreek. Hulle menings is met ander woorde in ag geneem (Agunga, 1998: 33). Hierdie aksie het die stigting van 'n komitee, gemoeid met die voorskoolse opleiding, tot gevolg gehad. Die komitee bestaan uit verteenwoordigers uit elke woonbuurt, wat op grondvlak met die ouers kommunikeer en aan die komitee verslag doen. Die komiteesamesprekings lei tot besluitnemings wat weer met die ouers opgevolg word.

Hierdie deelname sluit aan by Malan en Grossberg (1998: 176) se studie metode in ontwikkelingskommunikasie by die Tswaing Krater. Hulle projek is eerstens aan die gemeenskap bekend gemaak deur middel van dialoog met verteenwoordigers om vertroue op te bou. Later is samesprekings gehou met komitees: “This strong network of committees was formed during the initial design phase, in order to set objectives and strategies for projects” (Malan en Grossberg, 1998: 176).

Burger (1998: 155) sien die doel van 'n komiteestelsel in die ontwikkelingsproses daarin geleë dat komitee lede die groep of gemeenskap se belange op die hart dra en as verteenwoordigers optree wanneer daar met buite-instansies saamgewerk word.

Die gemeenskap se betrokkenheid word verder verseker deur persone in die gemeenskap op te lei om self die opvoedkundige programme van die kinders waar te neem. Rickards (1887: 128) het in 'n studie wat gerig is op die behoeftes van agtergeblewe gemeenskappe, gevind dat die daarstelling van dagsorg-fasiliteite vir werkende ouers, prioriteit behoort te geniet. 'n Tweede behoefte wat geïdentifiseer is, is die opleiding van persone in die gemeenskap om hulle in staat te stel om hulle eie dagsorg-fasiliteite te bestuur.

Die huidige studie is uitgevoer in 'n gemeenskap waar 'n groot persentasie ouers ongeletterd is. Daar word baie gesteun op interpersoonlike kommunikasie om boodskappe en inligting oor te dra. Die gemeenskap het self besluit dat 'n komiteestelsel in hulle geval prakties werkbaar sal wees.

Ten opsigte van deelname in ontwikkeling sê Melkote (1991: 270) "the idea of participatory development is still only an approach. We do not yet have a fullblown theory of participation". Baie hang af van die ontwikkelaar of fasiliteerder (sien p. 34) se aandeel en insig in die gemeenskap se behoeftes en vermoëns om alle rolspelers te betrek in die besluitnemingsproses (Malan en Grossberg, 1998: 177). Daar is egter deur die komitee besluit dat versorgers van die voorskoolse kinders, opleiding moet ontvang. Hulle het hierdie opleiding ondergaan deur middel van afstandsonderrig aan 'n geregistreerde instelling en sertifikate verwerf. Verder word maandelikse opleidingsessies met die versorgers gehou om te verseker dat daar kontinuïteit is betreffende die programme wat aangebied word. Probleme en behoeftes van die versorgers word binne groepsverband hanteer om deelname aan te moedig. Indien nodig, word persoonlike gesprekke gevoer om die versorgers te ondersteun in hulle dienslewering. Dieselfde benadering word by die versorgers aangemoedig wat betref die voorskoolse kind se persoonlike behoeftes en probleme.

Die toeganklikheid van programme vir kleuters, verseker hulle deelname in die programme. Dit is dus van die uiterste belang dat wanneer programme opgestel

word, die kind se ontwikkelingsfase en –behoefte in gedagte gehou word (Myers, 1993). Die volgende stelling ten opsigte van deelname word ook deur Myers (1993: 98) gemaak: “ ... we need to recognize that children are active participants in their own development not just passive creatures to be stimulated”. Arango en Nimnicht (1987) se mening in hierdie verband is ook dat programme vir die voorskoolse kind op die kind se behoeftes en die verskillende stadia van ontwikkeling gerig moet word.

Die navorser maak tydens die huidige studie gebruik van voorskoolse programme wat opgestel word deur Maree en Ford (1996) en bekend staan as *Bridging with a Smile*. Laasgenoemde handleiding is ontwerp deur twee Suid-Afrikaanse opvoedkundiges, wat leiding aan onderwysers en ouers bied ten opsigte van die kleuter se ontwikkelingsproses. Hierdie opvoedkundige programme en handleiding is veral gerig op die agtergeblewe gemeenskappe en voorsien uitgewerkte werksopdragte wat die totale ontwikkelingspektrum van die voorskoolse kind dek. As gevolg van die toeganklikheid van die genoemde programme, kan die fasiliteerders van die ontwikkelingsprogram die aanwysings van werksopdragte maklik volg en sodoende die kleuters stimuleer tot deelname.

Omdat die bogenoemde werksopdragte ingestel is op die ontwikkelingspektrum van die voorskoolse kind, vind dit aansluiting by die geïntegreerde benadering ten opsigte van ontwikkeling, soos gesien word deur Agunga (1998: 33) en vervolgens bespreek sal word.

• **‘n Geïntegreerde benadering tot ontwikkeling**

Die “growth-with-equity” teorie beteken volgens Agunga (1998) dat ontwikkeling in holistiese terme gedefinieer moet word. Faktore soos voedsel, huisvesting, omgewingsake en die bewaring van kultuur behoort ewe belangrik te wees. Hoewel ontwikkelingsprojekte dikwels gerig word op een spesifieke gebied,

byvoorbeeld gesondheid, landbou, ensovoorts, is dit volgens die geïntegreerde benadering belangrik dat die mens in sy totaliteit erken sal word.

In Smith en le Roux (1993: 31) se studie word beweer dat 'n familie nie geïsoleerd lewe nie, “but exists in a complex social, economic and cultural environment which directly influences education in the family”. Dit is ook die standpunt van Atmore (1993: 128) dat voorskoolse opleiding beïnvloed word deur politieke -, maatskaplike - en ekonomiese faktore wat in 'n land en gemeenskap heers: “An emerging policy perspective, which is becoming increasingly popular, is that the educare of the young child needs to be integrated with the health, welfare, economic and wider development of communities”. Myers (1993: 100) sluit hierby aan met sy opmerking: “In approaching child development a broad and integrative view is essential”.

'n Verskeidenheid dienste behoort beskikbaar te wees vir die kind, sy familie en die gemeenskap, soos behuising, voedsel, beskerming en ander ondersteunende dienste. Die geïntegreerde benadering sonder nie net ontwikkeling van die individu uit nie, maar sluit die maatskaplike -, politieke - en ekonomiese bemagtiging van die ouers in (Atmore, 1993).

Die opstel en aanbod van programme aan voorskoolse kinders “take a multifaceted view of child development, seeking integration or convergence of programmes in order to take advantage of the synergisms among health, nutrition and early education” (Myers, 1993: 99). Integrasie van dienste bring mee dat daar gefokus word op optimale ontwikkeling van die kind, met ander woorde, die kind ontwikkel as 'n “total person” (Van Greunen, 1993: 94).

Die toepassing van die geïntegreerde benadering in die huidige studie, vind soos volg plaas.

- a) Voorsiening van dagsorgfasiliteite wat as “shelter” (Agunga, 1998: 33) geïnterpreteer word. Die ouers word ook van huisvesting voorsien terwyl hulle op die Landgoed werksaam is.
- b) Die versorgingsoorde voldoen aan die gesondheidsvereistes soos voorgeskryf word deur die Departement van Welsyn in *Riglyne vir Dagsorg* (S.A., 1993). Die plaaslike kliniek behartig die kinders se immunisasie asook ander noodsaaklike mediese dienste.
- c) Gebalanseerde etes word volgens die *Riglyne vir Dagsorg* (S.A., 1993) voorberei en aan die kinders voorsien.
- d) Die programme vir die voorskoolse kinders voldoen aan die voorskrifte vir die stimulering van die kinders op intellektuele-, sosiale- en fisiese vlak asook op die gebied van persoonlikheidsontwikkeling (Arango en Nimnicht, (1987: 37– 41). Hierdie programme word voorsien in *Bridging with a Smile* (Maree en Ford, 1996) wat ten doel het om die kind voor te berei vir sy latere formele opleiding in ‘n primêre skool. Ten einde die resultate van die programme te evalueer, word gebruik gemaak van ‘n standaard- evalueringsverslag soos opgestel deur Grassroots Education Trust (1983: 37-45) in ‘n handleiding wat gerig is op die beplanning en bestuur van versorgingsoorde (crèches) in agtergeblewe gemeenskappe (sien Aanhangsel A).
- e) Omdat die programme aangebied word in ‘n agtergeblewe gemeenskap, word die kinders se XiTsonga-kultuur (Agunga,1998) erken. Daar word byvoorbeeld ook met die kinders gekommunikeer in hulle moedertaal, XiTsonga. Dit is in ooreenstemming met Myers (1993: 78) se mening dat “Nations, communities, and cultures differ widely in the particular needs of their children ... Programmes should support and build upon local ways that have been devised to cope effectively with problems of

child care and development” en daarom moet die programme dus buigbaar en aanpasbaar wees.

Melkote (1991: 211) benadruk die feit dat tradisionele gebruike baie belangrik is en daarom sal daar vervolgens stilgestaan word by die uniekheid van elke gemeenskap en hoe dit ‘n rol kan speel in ‘n ontwikkelingsprogram.

- **Die uniekheid van elke gemeenskap**

In die verlede was ontwikkeling hoofsaaklik volgens een model aangepak naamlik die modernistiese benadering of die “dependency” benadering (Agunga, 1998: 34). Die nuwe denkrigting word gebaseer op die benadering dat elke land of bevolking ontwikkeling moet aanpak volgens eie behoeftes, hulpbronne, kultuur en oogmerke (Malan, 1998: 49-79).

Lemmer (1993: 158) het in ‘n studie gevind dat ‘n ryk kulturele agtergrond gedurende ‘n kind se voorskoolse jare opgebou kan word. Kinders wat hulleself in ‘n ander moedertaal as byvoorbeeld Engels uitdruk, vind nie aanklank by verhale, speletjies, rympies of liedjies wat in die Engelse kultuur tuishoort nie. Lemmer (1993: 158) meen “reference to cultural background forms an important part of the classroom practice”. Laasgenoemde siening moet in gedagte gehou word by die opstel van programme vir die kinders in ‘n agtergeblewe gemeenskap. Myers (1993: 99) sê in dié verband “be flexible enough to respect and adjust to different sociocultural contexts, reinforcing local ways to cope effectively with problems of child care and development, even while introducing new ideas”.

Die studie ter hand hanteer die kwessie van kultuur met omsigtigheid. Programme wat gevolg word (Maree en Ford, 1996) word sodanig aangepas deur die opstellers dat dit suksesvol in ‘n agtergeblewe gemeenskap aangewend kan word. Op hierdie wyse word aandag geskenk aan die verskillende ontwikkelingsterreine (Atmore,

1987: 126) van die kind. Rympies, verhale, liedjies en speletjies wat in die XiTsonga kultuur van geslag tot geslag oorgedra word, word deur die fasiliteerders (onderwysers) aan die kinders geleer en oorvertel. Nuwe idees en tegnologiese hulpmiddels word ingespan, naamlik die rekenaar en video's (Melkote, 1991: 248) om sekere vaardighede soos getallebegrip, taal -, onderskeidings - en perseptuele vermoëns te help ontwikkel. Die gebruik van "folk-media" (Melkote, 1991: 210-216 en Baron, 1996: 1-8) is 'n gewilde wyse van kommunikasie met die kleuters om hulle ontwikkeling te stimuleer op bepaalde ontwikkelingsterreine (Louw, 1992: 10-14 en Atmore, 1987: 126) naamlik, persoonlikheids -, fisiese -, kognitiewe -, sosiale - en emosionele ontwikkeling. Daar word veral gebruik gemaak van tegnieke soos poppespel, drama en danse (sien Hoofstuk 3).

2.6 Die rol van die fasiliteerder in ontwikkelingskommunikasie

Hoewel kommunikasie 'n belangrike rol in die ontwikkelingsproses speel, is daar volgens Agunga (1998: 36) "a general feeling that the communication function in development is being poorly handled by project managers and policy administrators". Fasiliteerders behoort dus opgelei te word ooreenkomstig die oogmerke van die projek. Die rol wat die fasiliteerder binne 'n ontwikkelingsplan speel, sal van gemeenskap tot gemeenskap verskil. Burger (1998: 152) se mening is dat die keuse van 'n fasiliteerder met omsigtigheid en met die volle samewerking van die gemeenskap moet geskied, sodat die gemeenskap die nodige voordeel uit die ontwikkelingsprojek sal trek.

Malan en Grossberg (1998: 173) beskou dit as die taak van die fasiliteerder, wat ook die ontwikkelaar genoem kan word, om toe te sien dat die ontwikkelingsproses die regte kanale volg. Die fasiliteerder is die aangewese persoon om as spreekbuis tussen die verskillende partye (wat betrokke is in die ontwikkelingsprogram) op te tree. Die taak van die ontwikkelaar of fasiliteerder kan volgens Myers (1993: 101) nog wyer strek, naamlik om nuwe idees oor te dra, om te motiveer, om addisionele hulpbronne voor te stel asook behulpsaam te wees met die monitering en evaluering van die ontwikkelingsproses.

Die taak van die fasiliteerder sluit dus verskillende funksies in. In kleiner projekte kan die fasiliteerder inligting beskikbaar stel deur middel van 'n nuusbriëf of deur middel van ander kommunikasiemediums soos die radio, rekenaar, videobande, ensovoorts (Malan en Grossberg, 1998).

Die gemeenskap waar die huidige studie uitgevoer is, bestaan uit ongeveer 90% mense wat nie Afrikaans of Engels magtig is nie. Die ontwikkelaar laat nuusbriewe in XiTsonga vertaal en maak van die komiteede gebruik om inligting oor te dra. Omdat die oorgrote meerderheid van die gemeenskap ongeletterd is (ook ongeveer 90%), word nuusbriewe nie gereeld versprei nie. Persoonlike kommunikasie met lede van die gemeenskap vind hoofsaaklik deur middel van die komitee plaas. Malan en Grossberg (1998: 173) het in hulle studie by die Tswaing Krater die rolle van die fasiliteerder en kommunikasie "verdeel" om die projek prakties uitvoerbaar te maak. Die feit dat 'n ontwikkelaar of fasiliteerder nie altyd die taal van 'n gemeenskap magtig is nie, is 'n wesenlike probleem wat op hierdie wyse aangespreek kan word. Die kommunikasie tussen die fasiliteerder en sy "assistente" moet met oorleg plaasvind om die regte boodskap, kennis, vaardighede en gesindheid oor te dra.

Die fasiliteerders sluit ook onderwysers in, wie se bydra tot die ontwikkeling van 'n kind, van onskatbare waarde is. Daarom sien Maree en Ford (1996: 9) die onderwyser as "the involved facilitator". Die onderwysers is daaglik in noue kontak met die kinders en kommunikeer met die kinders in hulle moedertaal. Hulle funksie is om die programme vir die kinders op só 'n wyse te struktureer dat dit die kinders se belangstelling en aandag gevange sal hou en verseker dat die leerervaring vir hulle aangenaam sal wees. Die onderwysers (fasiliteerders), se taak is verder om toe te sien dat die kinders sal deelneem aan die verskillende aktiwiteite sodat hulle hand- en leervaardighede uitgebou word (Maree en Ford, 1996).

Dissanayake (1984) noem dat die Sarvodaya Shramadana Movement in Sri Lanka gebruik maak van tradisionele vorme en filosofie van kommunikasie om behoeftes en probleme binne die spesifieke gemeenskap aan te spreek. Dit word baseer op faktore soos ontwikkeling op grondvlak, selfontwikkeling, deelname, die handhawing van 'n gebalanseerde eko-sisteem, en dit benadruk die belangrikheid van kulturele - en maatskaplike ontwikkeling. In bogenoemde

projek word ontwikkelingsprogramme sodanig gestruktureer dat kultuur as 'n fasiliteerder van ontwikkeling beskou word en nie as 'n struikelblok nie. Dieselfde uitgangspunt word nagestreef in die huidige studie. Die ontwikkelaar woon in dieselfde omgewing as die gemeenskap waar die studie uitgevoer is en is ingestel op die tradisionele gebruike wat in die gemeenskap heers. Op hierdie wyse word daar gepoog om die ontwikkelingsprogramme vir die kinders en die gemeenskap aanvaarbaar te maak.

Volgens Melkote is die sukses van kommunikasie geleë in die erkenning van die gemeenskap se kultuur waarbinne die ontwikkeling plaasvind. Sy mening is die volgende: “ Only when communication can build itself into the social structure, is it going to show any real hope of extensive results. Only when media channels can mix with interpersonal channels and with organization in the village, are you going to have the kind of development you will like ” (1991: 210).

Die ideaal is om nuwe idees en kennis deur middel van aanvaarbare kommunikasiemediums aan 'n betrokke gemeenskap oor te dra en op hierdie wyse die gemeenskap te stimuleer om positief daarop te reageer. In die geval van die voorskoolse XiTsongakinders is gevind dat die sogenaamde “folk media” groter byval vind as byvoorbeeld die radio wat as massamedia geklassifiseer word. In 'n referaat, *Culture, Communication and Development* van Valerie Baron (1996) het sy die “folk media” bespreek. Dit is haar mening dat fasiliteerders wat hierdie medium van ontwikkeling gebruik, oor 'n breë kennis van kulturele gebruike wat die betrokke gemeenskap aanhang, moet beskik. Dit geld volgens haar veral in die geval waar omgewingsbewustheid binne die ontwikkelingsprogram aandag geniet. Sy stel dit soos volg: “Furthermore, facilitators/communicators must be acquainted with social and cultural existing systems in order to foster environmental awareness effectively” (Baron, 1996:4).

Die fasiliteerder behoort homself/haarself op hoogte te bring van vorige studies wat gedoen is op die gebied van die ontwikkeling van voorskoolse kinders, ten einde die beste diens aan die gemeenskap te lewer. Daar sal vervolgens gelet word op sodanige studies.

2.7 Bestaande navorsing oor die agtergeblewe voorskoolse kind in Suid-Afrika (met spesifieke verwysing na die kinders wat in versorgings-oorde versorg word).

2.7.1 Inleiding:

Met die oog op die rol wat ontwikkelingskommunikasie in die geval van die agtergeblewe voorskoolse kind kan speel, is dit belangrik om eerstens vas te stel watter navorsing reeds gedoen is. Dit is egter ook noodsaaklik om te let op wetgewing wat in Suid-Afrika van toepassing is op die voorskoolse kind, veral die kind wat bedags in 'n versorgingsoord versorg word terwyl die ouers loonarbeid verrig.

Die Kinderwet, Wet No. 74 van 1983 (S.A.: 1983), maak voorsiening vir die versorging van kinders in 'n versorgingsoord en bepaal dat sodanige versorgingsoord geregistreer moet wees by die Staat. Ten einde te verseker dat 'n bepaalde standaard van versorging gehandhaaf word, het die Departement van Welsyn, in samewerking met die Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling, riglyne opgestel vir die oprigting en bestuur van versorgingsoorde (S.A.: 1993). Bogenoemde wetgewing het sekere implikasies tot gevolg, waarvan finansiële uitgawes seker die grootste is. Die staat het wel 'n subsidieskema beskikbaar gestel om die agtergeblewe gemeenskappe te ondersteun in so 'n gemeenskapsprojek, maar hierdie fondse is ook beperk. Dit is dus noodsaaklik vir gemeenskappe om self pogings aan te wend om in sodanige behoefte te voorsien.

'n Probleem waarmee van den Berg en Vergnani (1987) kennis gemaak het in hulle studie oor voorskoolse fasiliteite in agtergeblewe gemeenskappe in Suid-Afrika, is dat daar gedurende die 1980's 'n groot gebrek aan sodanige fasiliteite bestaan het. 'n Ander leemte wat deur hulle uitgewys word, is die gebrek aan ouerbetrokkenheid. Die ideaal is dat gemeenskappe en ouers die behoefte aan 'n voorskoolse fasiliteit moet identifiseer en self voelers uitsteek om hulp en advies in te win.

Die verskynsel van werkende moeders is gedurende die 1980's deur Pretorius (1987) en van der Ross (1987) uitgewys as 'n belangrike rede waarom kinders bedags in versorgingsoorde geplaas word. By die meeste staatshospitale word versorgingsoorde vir die voorskoolse kinders van verpleegpersoneel ingerig. Die privaat sektor soos boerderye, fabriek en sekere maatskappye voorsien in 'n groot mate in hierdie behoefte, terwyl daar nie voldoende fasiliteite in verafgeleë landelike gebiede aangetref word nie.

Die versorging van kleuters in versorgingsoorde gaan gepaard met ontwikkelingsprogramme wat gerig word op die optimale ontwikkeling van die kleuter (sien hoofstuk 3). Enkele studies in hierdie verband sal bespreek word. Dit dien as agtergrond vir die huidige studie wat gedoen is, en waarin ontwikkelingskommunikasie pertinent gebruik word tydens die aanbied van ontwikkelingsprogramme.

2.7.2 Ontwikkelingsprogramme en die voorskoolse kind

Die ontwikkeling van kinders kan nooit losgemaak word van hulle omgewing nie, en daarom is dit Myers (1993) se mening dat die kind se gesin en die gemeenskap waarin hy lewe, 'n belangrike rol speel gedurende sy ontwikkelingsjare. Die oogmerk van alle ontwikkelingsprogramme binne 'n versorgingsoord moet die sluit van 'n vennootskap tussen die versorgingsoord en die gesin en gemeenskap wees: "seeking a participation that goes beyond superficial or one-time donations to real involvement in planning, management and evaluating programmes" (Myers, 1993: 102). Hierdie deelname van die gesin en gemeenskap, sluit aan by Melkote (1991) en Malan (1998) se siening van deelnemende kommunikasie, waar die gemeenskap sy behoeftes en probleme identifiseer en self oplossings daarvoor vind.

Dit is belangrik om reeds die jong voorskoolse kind te betrek by opvoedkundige programme wat spesifiek daarop gemik is om die kind se potensiaal te ontwikkel. Atmore (1993: 133) se mening is: "Preschool education programmes can make a difference, and have lasting effects on the development and scholastic achievement of disadvantaged children". Dit is dan ook Atmore (1993) se siening dat ontwikkelingsprogramme veral tot voordeel van die jong kind wat in armoede lewe en wie se moeder bedags loonarbeid verrig, aangewend kan word.

Die vereistes waaraan ontwikkelingsprogramme vir voorskoolse kinders moet voldoen, sluit die volgende in:

- Kreatiewe programme om verbeelding, selfvertroue en spontaneïteit te ontwikkel.
- Vryspel – dit help kinders met die uitdaging om self te beplan hoe hulle hulle tyd wil spandeer.
- Musiek en beweging – dit help met uiting gee aan gevoelens en stimuleer die kind om klank en ritme te beleef. Die groot motoriese spiere word ook ontwikkel.
- Groepsaktiwiteite – word deur onderwysers of fasiliteerders georganiseer. Hierdie tyd sluit storietyd en besprekings in. So word taalvaardigheid ontwikkel en uitgebrei.
- Die kinders moet daaglik 'n vasgestelde roetine volg, byvoorbeeld etes, toilettyd, rus en ander aktiwiteite. Dit bevorder die kinders se verantwoordelikheid- en organisasievaardighede.
- Buitespel is belangrik en sluit fisiese aktiwiteite in soos klimrame, swaaie en ander apparaat om die groot motoriese spiere te ontwikkel.

Hyson en Hirsh-Pasek (aangehaal in Dunn & Kontos, 1997) het navorsing gedoen oor die uitwerking van 'n meer formele “klaskamer-omgewing” waarin ontwikkelingsprogramme vir voorskoolse kinders aangebied word, teenoor 'n baie meer informele opset. Hulle bevinding was dat kinders wat aan die meer informele leer-omgewing blootgestel was, meer kreatief getoets het as kinders wat aan “akademies-georiënteerde” programme blootgestel was. Laasgenoemde siening word algemeen gehuldig, en daarom word baie klem gelê op die kindervriendelike atmosfeer wat in 'n voorskoolse fasiliteit behoort te heers (Maree en Ford, 1996). Dit behels onder andere die versiering van vertrekke en speelgronde, die plasing van geskikte meubels in die aktiwiteitekamer, veilige speelapparaat, die toeganklikheid van toiletgeriewe, vryspelareas en 'n hoekie vir fantasiespel.

Smit en le Roux (1993) het in 'n studie wat in Suid-Afrika uitgevoer is, gevind dat slegs 'n klein persentasie voorskoolse kinders uit agtergeblewe gemeenskappe in die bevoorregte posisie verkeer om kwaliteit dagsorg te geniet. Hulle mening is dat dit tot hierdie kinders se voordeel sal strek indien hulle ingeskakel word by “intensive development programmes, compensatory education, and national sociopolitical changes” (Smit en Le Roux, 1993: 46).

In die navorsing van Myers (1993 : 70) wat handel oor die ontwikkeling van voorskoolse kinders, lê hy klem op die “complementary approach”, naamlik 'n holistiese benadering wat gevolg moet word wanneer programme vir die kinders aangebied word. Die doel van hierdie benadering is dat interaksie sal plaasvind tussen die ouers, die gemeenskap en ander gemeenskapsinstellings, omdat elkeen 'n invloed het op die kind se ontwikkeling. Die holistiese - of geïntegreerde benadering in ontwikkelingskommunikasie, soos gesien deur Agunga (1998: 33), skakel nou saam met Myers se mening. Ontwikkelingsprogramme vir voorskoolse kinders is dus 'n omvattende aksie wat spesifieke kennis en vaardighede vereis.

2.7.3 Bestaande studies oor ontwikkelingskommunikasie en die voorskoolse kind

Daar bestaan baie literatuur oor die rol wat kommunikasie speel in die lewe en ontwikkelingsproses van die kleuter, byvoorbeeld die aanleer van taalvaardigheid by die kleuter, die aanleer van 'n tweede taal, kommunikasie tussen ouer en kind, kommunikasievaardighede wat die kind help om te sosialiseer, ensovoorts.

Spesifieke kommunikasiemediums word ook deur kleutersorginstansies aangewend om sekere vaardighede by die kleuter te help ontwikkel. Hier word veral verwys na mediums soos sang en musiek, poppeteater, tegnologiese hulpmiddels soos die radio, video's, televisie en die rekenaar. In ontwikkelingskommunikasie word sodanige mediums spesifiek aangewend om die kleuters in agtergeblewe gemeenskappe te ondersteun in hulle ontwikkelingsproses.

In Nigerië was daar gedurende 1993-1997 'n projek geloods deur die Nigeriese Televisie Owerheid (Nigeria Television Authority) waarin televisieprogramme en video-opnames gebruik is om kognitiewe- en sosiale ontwikkeling by voorskoolse kinders te bevorder (Nkwanga, 1993-

1997). Hierdie projek behels 'n reeks opvoedkundige programme vir voorskoolse kinders wat op die "Sesame Street"-model gebaseer is om by die kultuur van die Nigeriese bevolking aan te pas. Daar word tans soortgelyke televisieprogramme in Suid-Afrika aangebied (SABC 2) wat bekend staan as "Takalani Sesame".

In die bogenoemde projekte word televisie as massamedia gebruik om voorskoolse kinders in verafgeleë gemeenskappe te bereik. Die doel van die projek in Nigerië (Nkwana, 1993-1997) was ook daarop ingestel om ouers en dagversorgers op te voed om hulle kinders te stimuleer. Die betrokke projek het 130 televisie-ure ingesluit en was aangebied op 'n basis van "video's on wheels" sodat die arm landelike gebiede in Nigerië bereik kon word. Personeel van versorgingsoorde is opgelei en aangemoedig om soortgelyke opvoedkundige programme aan te bied. Die doelwit was ook daarop gerig om 'n meganisme bekend te stel om die uitwerking van die projek te kan meet (verdere inligting in hierdie verband kon egter nie deur die navorser bekom word nie).

Die Internet voorsien baie inligting wat verband hou met die ontwikkeling van die voorskoolse kind. Talle artikels werp lig op die rol wat kommunikasie speel in die ontwikkeling van die voorskoolse kind. Dit blyk egter nie of navorsing spesifiek oor ontwikkelingskommunikasie by voorskoolse kinders gedoen is nie. Navorsers het wel in die verlede navorsing gedoen om vas te stel of voorskoolse onderrig enige voordele inhou vir 'n kind se ontwikkeling. Hierdie navorsing kan nuttig gebruik word in die huidige studie en 'n basis vorm waarop ontwikkelingskommunikasie in die toekoms doelgerig in ontwikkelingsprogramme vir voorskoolse kinders in agtergeblewe gemeenskappe aangewend kan word.

2.7.4 Die voordele van voorskoolse onderrig

Alle beskikbare literatuur asook inligting verkry op Internet, benadruk die belangrike rol wat voorskoolse opvoedkundige programme vir kleuters se algemene ontwikkeling inhou. Goeie programme (wat 'n verskeidenheid aktiwiteite insluit) ontwikkel verskillende vaardighede by die kleuters, wat die leerproses vir hulle aangenaam maak. Kinders leer ook sekere akademiese vaardighede aan, byvoorbeeld getalbegrippe (wiskunde) en vaardighede wat daarop gerig

word om die kinders te help om te leer lees. Dit is egter belangrik dat personeel opgelei sal wees sodat hulle weet wat om van kinders te verwag ooreenkomstig die ontwikkelingsfase waarin die kinders verkeer. 'n Belangrike voordeel van versorging in 'n "preschool" of versorgingsoord, is dat kinders leer om te sosialiseer. Eienskappe soos mededeelsaamheid, geduld, verdraagsaamheid en respek vir ander mense, word op hierdie wyse aangeleer (Van der Ross, 1987 en Neethling & Slabber, 2001).

In 'n artikel van Daniels (1995) gee sy 'n oorsig van vorige navorsing wat in Amerika en Engeland gedoen is oor die gevolge van "preschool experience". Studies in Amerika wys daarop dat "kwaliteit" voorskoolse programme daartoe aanleiding kan gee dat kinders se leerpotensiaal verbeter en dat dit moontlik blywend van aard kan wees. Hierdie studies is hoofsaaklik uitgevoer in gemeenskappe van "lowest social class, low IQ and of ethnic origin" (Daniels, 1995: 3). Die programme wat aangebied is staan bekend as "Head Start," en is deur personeel behartig wat op hoogte is van die voordele wat voorskoolse programme kan inhou. Uit die aard van die spesifieke gemeenskappe waarbinne die betrokke navorsing uitgevoer is, kan die resultate nie noodwendig veralgemeen word nie.

Daniels (1995) wys daarop dat studies in Engeland op 'n klein skaal uitgevoer is om vas te stel wat die gevolge van "preschool education" is. Sy beweer dat navorsers soos Tizard & Hughes die stelling maak dat kinders wel op sosiale gebied voordeel trek uit die bywoning van 'n kleuterskool, maar dat basiese verbaal-kogniese vaardighede, tuis ontwikkel word. Volgens Daniels (1995: 4) vind Osborn & Milbank laasgenoemde bevinding moeilik om te aanvaar aangesien daar weinig navorsing in "normal nurseries or playgroups" uitgevoer is. Die tendens was op daardie stadium dat kinders in die "hoër sosiale gemeenskappe" slegs speelskole bygewoon het terwyl kinders in "laer sosiale gemeenskappe" meer geneig was om kleuterskole by te woon. Geen veralgemening kan dus gemaak word nie.

2.8 Opsomming

Uit bogenoemde navorsing in Amerika en Engeland, is dit duidelik dat elke land se voorskoolse fasiliteite en omstandighede tog van mekaar verskil. Dit staaf slegs die menings van kundiges,

naamlik dat elke land as uniek beskou moet word (Agunga, 1998) en dat ontwikkelingsprogramme aangepas behoort te word om by 'n gemeenskap se kultuur aan te pas (Malan, 1998). Dit sluit voorskoolse ontwikkelingsprogramme noodwendig ook in. Johnson (1998: 2) se mening is dat kulturele diversiteit en kinders met spesifieke behoeftes, faktore is wat in aanmerking geneem moet word in opleiding op 'n vroeë ouderdom, want “developmental milestones are attained on a different schedule and in a different manner”.

Alvorens daar stilgestaan word by die rol wat kultuur speel in ontwikkelingsprogramme, sal die fokus gerig word op gemeenskaplike terreine van ontwikkeling, wat by alle mense ewe belangrik geag word. Die volgende hoofstuk word dus gewy aan ontwikkelingsterreine van die voorskoolse kind en hoe dit aansluiting vind by kommunikasiemediums wat in agtergeblewe gemeenskappe aangewend kan word.

HOOFSTUK 3

Toepaslike kommunikasiemedia vir die histories agtergeblewe voorskoolse kind

Kinders gaan almal deur dieselfde ontwikkelingsfases, ongeag hulle kultuur en agtergrond. In hierdie hoofstuk word daar gekyk na die algemene ontwikkeling van die voorskoolse kind en hoe dit in berekening gebring moet word wanneer ontwikkelingsprogramme vir die kinders opgestel word. Daar word ook gelet op die gebruik van die meer geskikte kommunikasiemediums waneer boodskappe of inligting aan die voorskoolse kind oorgedra word.

3.1 Die ontwikkeling van die kind

Die mening van navorsers dat 'n persoon se vormingsjare hoofsaaklik vanaf babadae tot op ses- of sewejarige ouderdom plaasvind, kan in die geval van ontwikkeling 'n belangrike rol speel. Dit kan beskryf word as ontwikkeling binne die breë raamwerk van ontwikkeling. Dit is veral belangrik om die verskillende ontwikkelingsstadia van 'n jong kind te verstaan en in gedagte te hou wanneer programme opgestel word vir die voorskoolse kind (Atmore, 1993).

Die rede waarom die kind se eerste aantal lewensjare van kardinale belang is in sy ontwikkelingsproses, word deur verskeie navorsers benadruk. Die volgende word uitgesonder tydens die huidige studie:

- Neethling & Slabber (2001) vind dat die eerste sewe jaar van 'n kind se lewe die tydperk is wanneer hy op sy ontvanklikste is vir nuwe idees, insette en stimulasie. Indien die kind gedurende hierdie tydperk nie genoegsaam gestimuleer word nie, verswak spesifieke “neurologiese verbintenisse in die brein” (Neethling & Slabber, 2001: 79) en kan dit daartoe aanleiding gee dat die kind nie na wense presteer in sy latere lewe nie.

- Atmore (1993) beweer dat die eerste ses jaar in 'n kind se lewe noodsaaklik is omdat dit die tydperk is wanneer die grondslag gelê word waarop sy ontwikkeling berus. Gedurende hierdie tydperk vind daar intense fisiese en intellektuele ontwikkeling in die kind se lewe plaas. Daarom is dit belangrik dat die kind gedurende hierdie lewensfase gestimuleer word tot optimale ontwikkeling.
- Volgens Myers (1993) word die kind se intelligensie, persoonlikheid en sosiale gedrag gevorm tydens sy eerste lewensjare. Dit is dus noodsaaklik dat geleentehede reeds op 'n vroeë ouderdom geskep word vir perseptuele- en motoriese ontwikkeling, omdat dit die latere leervermoë van die kind positief kan beïnvloed.
- Freud meen dat die mens se persoonlikheidsontwikkeling bepaal word deur sekere biologiese en intra-psigiese prosesse wat in die eerste vyf of ses lewensjare plaasvind, en dat die persoonlikheid teen sesjarige ouderdom reeds sy beslag gekry het (aangehaal in Meyer, Moore en Viljoen, 1988).
- Die jong kind se ontwikkeling vorm die fondasie waarop ontwikkeling gedurende latere fases in sy lewe berus, en moet daarom nooit gering geskat word nie (De Witt en Booysen, 1995).

Wanneer bogenoemde ooreenstemmende menings in ag geneem word by die ontwikkeling van die mens, is dit belangrik dat 'n kind reeds gedurende die eerste ses tot sewejar van sy lewe op so 'n wyse gestimuleer moet word dat die behoefte by hom sal ontstaan om homself voortdurend te wil ontwikkel op verskillende terreine.

Menslike ontwikkeling word beskou as “ a total process which entails physical, emotional, intellectual, moral, spiritual, social and cognitive aspects” (Van Greunen, 1993: 94).

Laasgenoemde aspekte van die ontwikkelingsproses is so nou inmekaar geweef dat dit nooit van mekaar geskei kan word nie. Dit dui daarop dat die kind in totaliteit ontwikkel.

Witthaus (2000: 1) onderskryf laasgenoemde wanneer sy die volgende beweer: “we are functioning on a physical, emotional, mental, and spiritual level simultaneously. These different levels all interact with one another and influence one another, forming an integral whole or unit”.

Dit is die taak van die volwassene om toe te sien dat die kind die nodige stimulasie ontvang (Van Greunen, 1993) wat hom in staat sal stel om op die fisiese -, kognitiewe -, sosiale - en persoonlikheidsgebied te ontwikkel (De Witt en Booysen, 1995). Om die verskillende ontwikkelingssterreine van die kind beter te verstaan en om sinvolle ondersteuning aan die ontwikkelingsproses te bied, is dit belangrik om te weet wat elke afsonderlike ontwikkelingssterrein behels.

‘n Kort bespreking van die ontwikkelingssterreine volg dus en dien as agtergrond vir die aanwend van spesifieke kommunikasiemediums in die geval van die voorskoolse kind.

3.1.1 Liggaamlike ontwikkeling

Liggaamlike ontwikkeling kan gesien word as ‘n “voortdurende proses van verandering in die struktuur en funksie van ‘n organisme wat deur die hele lewe voortduur” (Gerdes, 1981: 6).

Liggaamlike ontwikkeling het dus te make met die groei van die liggaam en veranderinge in die interne struktuur en funksionering van die liggaam.

Die motoriese ontwikkeling van ‘n mens vorm ‘n belangrike deel van sy liggaamlike ontwikkeling, en daarom gaan die groei van die liggaam gepaard met ‘n geleidelike beter beheer oor die liggaam en liggaamlike bewegings (Louw, 1992). Gedurende die prenatale stadium van ‘n mens se lewe, vind liggaamlike ontwikkeling teen ‘n vinnige tempo plaas. Daarna neem dit geleidelik af. ‘n Kort versnelling vind weer tydens die adolossente jare plaas, terwyl geleidelike liggaamlike aftakeling tydens die latere jare van volwassenheid aanleiding gee tot motoriese agteruitgang (Louw, 1992).

Tydens die babadae en die daaropvolgende kleuterfase, is dit belangrik dat die kind se dieet gebalanseerd sal wees om liggaamlike ontwikkeling te stimuleer. Die volgende faktore speel ook 'n groot rol, naamlik:

- genoegsame rus en oefening wat help met spierbou,
- 'n skoon omgewing om infeksies en siektes te voorkom,
- genoegsame beweegruimte waarin spel sal plaasvind,
- 'n veilige omgewing wat die kind sal vrywaar van beserings,
- immunisering om die kind teen ernstige siektes te beskerm.

Die kleuter leer sy wêreld ken deur middel van die inligting wat hy ontvang, naamlik deur die waarnemings wat hy maak wanneer hy sy sintuie inspan en die wyse waarop hy homself ervaar. “The young child uses his whole body and all his senses to explore and experience the world around him” (Maree en Ford, 1996: 33). Dit is dus belangrik dat die jong kind omring sal wees van objekte wat hy kan sien, hoor, voel, proe en ruik om aan hom die geleentheid te bied om die wêreld om hom te leer ken.

Gesonde liggaamlike ontwikkeling is noodsaaklik vir die kind se kognitiewe ontwikkeling. Daar sal vervolgens gekyk word na laasgenoemde ontwikkelingsterrein.

3.1.2 Kognitiewe ontwikkeling

Hoewel daar verskillende definisies bestaan oor kognitiewe ontwikkeling, kom dit daarop neer dat dit die proses is wat die mens in staat stel om homself te handhaaf. Jean Piaget was een van die bekendste sielkundiges van die twintigste eeu wie se siening van 'n kind se kognitiewe ontwikkeling wêreldwyd bekend is. “Piaget regarded man’s cognitive functioning as a way of interacting with the environment, which is an important means of ensuring his survival” (De Witt en Booyesen, 1995: 11).

Kognitiewe ontwikkeling sluit dus oor die algemeen die kind se vermoë in om sy wêreld te verstaan en probleme op te los. Kleuters se kognitiewe ontwikkeling is afhanklik van die

inligting wat hulle deur hulle sintuie ontvang en hoe hulle dit interpreteer. Dit sluit aktiwiteite in (wat op motoriese – en intellektuele handelinge dui), asook kennis en vaardighede wat aangeleer word. Kleuters groei op in ‘n sekere sosiale en kulturele konteks en dit beïnvloed ook hulle kognitiewe ontwikkeling (Louw, 1992).

Maree en Ford (1996: 42) beskryf kognitiewe ontwikkeling as “the development of thinking skills which help the child to make sense of that which he sees, hears, feels, tastes, touches and smells”. Kognitiewe vaardighede word nie “oorgelewer” van een persoon na ‘n ander persoon nie, maar word ontwikkel volgens ‘n persoon se eie individualiteit wat intelligensie, agtergrond en ondervinding insluit.

Waarneming speel ‘n groot rol in die kleuter se ontwikkeling. Hier word nie net klem gelê op die ontwikkeling van die verskillende sintuie nie, maar ook die kind se ervarings met die wêreld om hom. Kognitiewe ontwikkeling sluit verder aspekte soos geheue en taal in, wat op sigself ‘n onafhanklike studieveld vorm waarmee navorsers hulle steeds besig hou (Louw, 1992).

Taalontwikkeling beïnvloed, volgens Hildebrand (1991), alle ander terreine van ontwikkeling, omdat taal ‘n persoon se lewe kan verryk. ‘n Kind wat sy moedertaal vloeiend praat gedurende sy kleuterjare, staan ‘n beter kans om bevredigend op skool te presteer (Lemmer, 1993).

Kognitiewe ontwikkeling maak dus ‘n baie belangrike deel uit van enige persoon se algemene ontwikkelingsproses. Die kind kan egter nie sonder ander mense om hom tot ‘n gebalanseerde volwassene ontwikkel nie, en daarom is sy sosiale ontwikkeling net so ‘n belangrike faktor waarmee rekening gehou moet word.

3.1.3 Sosiale ontwikkeling

Sosiale ontwikkeling het te make met die veranderinge in ‘n mens se verhoudings met ander mense. Dit sluit die invloed in wat die samelewing en ander persone op ‘n individu het. Die moeder/kindverhouding is byvoorbeeld die belangrikste verhouding in ‘n kind se

ontwikkelingsjare en het 'n groot invloed op 'n kind se aanpassing in die samelewing (De Witt en Booysen, 1995).

Onder sosiale ontwikkeling word verwys na die ontwikkeling van die kind se geslagsrol-identiteit en morele ontwikkeling. De Witt en Booysen (1995: 25) stel dit soos volg: “ Social development involves the development of the child’s need for human contact and his social skills. Socialisation is sometimes included in this concept and refers to the process whereby the child learns to meet his particular society’s moral standards, role expectations and demands for acceptable behaviour”.

Die sosialiseringproses maak ook deel uit van die sosiale ontwikkeling. In die proses leer die individu norme, waardes, geloof en gedrag aan wat deur sy kultuur voorgeskryf word met betrekking tot die verskillende sosiale rolle wat hy vervul (Gerdes, 1981).

Sosiale ontwikkeling sal verskil van gemeenskap tot gemeenskap omdat kultuur hier 'n rol speel. Bierstedt (1970: 127) sien die invloed van kultuur op die mens se sosiale ontwikkeling in die volgende lig: “ ... he can develop and vary only within limits set by that environment ... Culture always intervenes and, in most cases, aids the process of adjustment”.

Ander faktore wat 'n invloed op 'n kind se sosiale en emosionele ontwikkeling kan hê, is die volgende (Van der Merwe, 1988: 70):

- Die wyse waarop kinders geleer word om ander mense te vertrou of te wantrou.
- Die wyse waarop kinders geleer word om onafhanklik te wees en selfbeheersing toe te pas.
- Die wyse waarop kinders leer om ander mense en hulle besittings te respekteer.

- Die wyse waarop kinders geleer word om in hulleself te glo en om selfrespek te hê.
- Die wyse waarop kinders geleer word om op 'n aanvaarbare wyse uiting aan hulle gevoelens te gee.

Elke mens is uniek en moet die geleentheid gebied word om enige situasie volgens sy eie bepaalde vermoëns te hanteer. Dit is dus belangrik om persoonlikheidsontwikkeling ook in oënskou te neem in die kind se ontwikkelingproses.

3.1.4 Persoonlikheidsontwikkeling

Persoonlikheid word in die algemene spreektaal gebruik om te verwys na 'n persoon se gewone gedragswyse of geaardheid. Die omvattendste konsep vir die psigologiese ontwikkeling van die mens is dus "persoonlikheid", wat dui op die totaliteit van alle eienskappe wat die individu se gedrag bepaal (Louw, 1992).

Baie faktore speel 'n rol in die ontwikkeling van die mens se persoonlikheid, soos onder andere 'n persoon se siening en evaluering van homself, sy vooroordele en doelstellings, waardes wat hy handhaaf, besondere gewoontes wat hy mag aanhang asook emosies wat hy ervaar. Jung beklemtoon hoofsaaklik aangebore faktore as die belangrikste bepalers van 'n persoon se persoonlikheidsontwikkeling, terwyl die behaviouriste weer omgewingsinvloede sien as die bepalende faktor van 'n persoon se persoonlikheidsontwikkeling (Meyer, Moore en Viljoen, 1988).

3.1.5 Opsomming

Dit is belangrik om die kind te sien as 'n persoon wat in sy totaliteit behoort te ontwikkel. Daar is kortliks verwys na die hoofterreine van ontwikkeling in die jong kind se lewe, maar daar moet verder in gedagte gehou word dat die kind se ontwikkeling ook gekoppel word aan spesifieke fases van ontwikkeling. Die bespreking van hierdie fases maak nie deel uit van die huidige

studie nie. Dit is egter belangrik dat fasiliteerders van ontwikkelingsprogramme vir die voorskoolse kind, oor die basiese kennis sal beskik “of how children develop and learn” (Van der Merwe, 1988: 4). Die fasiliteerder sal dan beter toegerus wees om te bepaal watter vaardighede ‘n kind op ‘n sekere ouderdom behoort te bemeester. Hierdie kennis kan die fasiliteerder help met die opstel van programme wat gerig word op die stimulering van die kind binne ‘n bepaalde lewensfase, maar ook wat betref die verskillende ontwikkelingsterreine van die jong kind (Myers, 1993).

Wanneer die onderskeie ontwikkelingsterreine van die kind in gedagte gehou word, is dit essensieel om in die ontwikkelingsprogramme wat gevolg word, rekening te hou met die wyse waarop ‘n boodskap aan kinders oorgedra word. Spesifieke kommunikasiemediums wat suksesvol aangewend kan word, word vervolgens bespreek.

3.2 Ontwikkelingskommunikasie en die agtergeblewe voorskoolse kind

Uit die literatuurstudie wat in hoofstuk 2 bespreek is en wat handel oor ontwikkelingskommunikasie asook die voorskoolse kind, is dit moontlik om spesifieke kommunikasiemediums en –tegnieke uit te lig waarmee die voorskoolse kind oor die algemeen kan identifiseer. Wanneer die agtergeblewe voorskoolse kind op die voorgrond tree, is dit opmerklik dat sekere kommunikasiemediums ‘n meer prominente rol speel. Dit word herhaaldelik bepaal deur die kulturele agtergrond asook die feit dat die ouers in baie gevalle nie kan lees of skryf nie en die kind dus nie binne die dominante geletterdheids-paradigma opgevoed word nie. Geskikte kommunikasiemediums wat in die geval van die agtergeblewe voorskoolse kind met welslae toegepas kan word, sal later in die hoofstuk bespreek word. Dit is eerstens belangrik om vas te stel wat met die begrip “kultuur” bedoel word.

3.2.1 Die belangrike rol wat kultuur speel

In die Witskrif van 1996 oor kuns en kultuur, word die volgende definisie van die begrip “kultuur” gegee: “the dynamic totality of distinctive spiritual, material, intellectual and emotional features, which characterise a society or social group. It includes the arts and letters,

but also modes of life, the fundamental rights of the human being, value systems, traditions, heritage and beliefs developed over time and subject to change” (S.A., 1996: 10).

Bierstedt (1970: 123) noem dat E.B. Taylor, ‘n Engelse antropoloog, se definisie van kultuur sedert 1871 bekend is, naamlik: “Culture is that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society”. Bierstedt (1970: 123) se eie mening lui soos volg: “Culture is the complex whole that consists of all the ways we think and do and everything we have as members of society”.

Kultuur word nie deur genetiese oorerwing oorgedra nie, maar wel deur ‘n leerproses. Hierdie leerproses verg sekere sosiale interaksies, want “human beings need other human beings in order to become human and in order to remain human. We are not born human but become human by acquiring the culture of our society” (Bierstedt, 1970: 125).

Kultuur kan dus gesien word as die somtotaal van gebruike, mening, gelowe, wyses van optrede en waardes wat gevorm word deur ondervinding wat binne ‘n gegewe gemeenskap of samelewing verkry word, en wat van geslag tot geslag oorgedra word (Perkins, 1969).

In Malan (1998) se studies oor ontwikkelingskommunikasie, skenk hy pertinent aandag aan kultuur en is van mening dat ontwikkelingskommunikasie en kultuur nie van mekaar geskei kan word nie. Malan (1998: 50) huldig die volgende standpunt: “Development Communication, like development itself, should rightfully regarded and studied as part of culture. A cultural perspective is particularly suited to revisit basic DC, communication and cultural concepts that have been obfuscated”. Ontwikkelingskommunikasie, kommunikasie en kultuur kan alleenlik betekenis verkry wanneer dit binne ‘n spesifieke raamwerk plaasvind. ‘n Kulturele raamwerk skep die mees geskikte omgewing waarin ontwikkelingskommunikasie kan plaasvind, omdat die gemeenskap gemeenskaplike belange het, dieselfde taal praat en gewoonlik dieselfde verwagtinge van ‘n ontwikkelingsprogram koester (Malan, 1998).

Kultuur is egter ook onderhewig aan sekere veranderinge wat binne 'n gemeenskap plaasvind. Die mate waarin veranderinge plaasvind, sal afhang van die gemeenskap se ingesteldheid teenoor verandering, ook wat ontwikkeling in die breëre sin beteken. Hodges (1971: 442) het die volgende bevinding gemaak: “Then, too, certain societies, the more traditional in particular, would seem to be less influenced by internal changes – by, say, radical innovations or inventions – than by the intrusion of alien elements.”

Melkote (1991) het ook gevind dat sekere tradisies binne 'n gemeenskap belangrik is in die proses van ontwikkeling. Hy gee erkenning aan die sogenaamde “Traditional Media for Development” maar waarsku dat “while the folk media have great potential in communicating development-orientated messages to rural audiences, they should be employed judiciously. And this requires intimate knowledge of the various folk media” (1991: 215).

Dit is dus van belang om die kulturele agtergrond van 'n gemeenskap waarin navorsing gedoen word, goed te bestudeer. Hierdie kennis word in 'n groot mate deur noue kontak met 'n gemeenskap bekom, terwyl 'n spesifieke ontwikkelingsprogram aangebied word. Malan (1998) het gevind dat dit noodsaaklik is om veral in landelike gebiede die korrekte vorm van ontwikkelingskommunikasie te gebruik, omdat hierdie gemeenskappe oor 'n groot persentasie ongeletterdheid beskik. “The challenge is to recognise and use ‘local knowledge’ and its cultural basis for development, and not rely on Western rationalism and prescriptions” (Malan, 1998: 70).

Daar sal vervolgens stilgestaan word by spesifieke kommunikasiemediums wat gebruik kan word in die ontwikkeling van die voorskoolse kind.

3.3 Kommunikasiemediums wat aansluiting vind by die voorskoolse kind

3.3.1 Tradisionele “Folk Media”

Baron (1996) van die Universiteit van Guelph, Kanada, het 'n studie gemaak van die tradisionele “folk media” van kommunikasie om 'n groter omgewingsbewustheid te

bewerkstellig in die sogenaamde “Tswaing Crater Development Project.” Wat hierdie metode van kommunikasie insluit, is onder andere verbale vorme, muurskilderye en visuele vorme wat bekend is aan die landelike mense en wat deur hulle waardeur word. Die hoofdoel van “folk media” is om die gemeenskap in te lig op ‘n wyse wat hulle ook vermaak en wat aanleiding gee tot twee-rigting dialoog.

Die waarde van “folk media” word gevind in die feit dat dit deel vorm van die sosiale struktuur van ‘n landelike gemeenskap en daarom ‘n aangewese vorm van kommunikasie in so ‘n gemeenskap uitmaak (Melkote, 1991). Die gemeenskap word gewoonlik betrek by die aktiwiteite wanneer “folk media” ingespan word as kommunikasiemedium. Storievertel, danse, ballades en poppespel is gewilde vorme van “folk media” wat deelname van die gemeenskap bevorder (Baron, 1996 en Malan, 1998).

Die agtergeblewe voorskoolse kind kan met bogenoemde vorm van kommunikasie identifiseer en spontaan deelneem aan ‘n program. Baron (1996) het egter gevind dat daar nog min navorsing gedoen is op die gebied van “Traditional Folk Methods of Communication” (TFMC).

TFMC kan egter ‘n belangrike rol speel in ontwikkelingskommunikasie omdat ongeletterdheid veral by agtergeblewe gemeenskappe algemeen voorkom en hulle dan aangewese is op die gesproke woord en ander visuele media, byvoorbeeld poppespel (Mukasa, 1998 en Malan, 1998). Die voorskoolse kind kan nie lees of skryf nie en daarom is hierdie medium van kommunikasie by uitstek gepas in ‘n ontwikkelingsproses waarby die agtergeblewe voorskoolse kinders betrek word.

Melkote (1991) se mening is dat “folk media” ‘n buigsame vorm van kommunikasie is waardeur ontwikkelingsgeoriënteerde boodskappe oorgedra kan word. Dit is ‘n kommunikasiemedium wat van vroeg af bestaan en in die moderne samelewing steeds gewild bly onder menige gemeenskappe.

Samevattend kan gemeld word dat tradisionele vorme van kommunikasie nog lank nie uitgedien is nie. Voorskoolse kinders wil graag vermaak word en “folk media” is juis ingestel op vermaak terwyl belangrike inligting oorgedra word.

Melkote (1991) en Malan (1998) wys ook daarop dat “folk media” saam met ander massamediategnieke gebruik kan word. Hier word verwys na die elektroniese media soos byvoorbeeld die radio, televisie, video’s en die rekenaar. Daar moet dus ook na die elektroniese media gekyk word as moontlikhede vir ontwikkelingskommunikasie.

3.3.2 Elektroniese media

Lerner (1958) het in sy teorie wat gevoed word uit die Modernisme, ‘n voorspelling gemaak ten opsigte van die veranderde wyse waarop kommunikasie in alle gemeenskappe sal plaasvind. Daar sal wegbeweeg word van die “gesproke media” en gekonsentreer word op tegnologie-gebaseerde massamedia. Melkote (1991: 213) merk dan ook op ten opsigte van agtergeblewe gemeenskappe “all resources in Third World nations were devoted to the strengthening and growth of radio and television”.

Scholtz (1994) se mening gedurende die vroeë negentigerjare van die twintigste eeu was dat die samevloei van tegnologiese ontwikkeling die rekenaar, telefoon en die uitsaaiwese nader aan mekaar gaan laat beweeg. Hoewel die gedrukte media voortbestaan as ‘n belangrike deel van die kommunikasieproses, is dit duidelik dat die onmiddellikheid en impak van die elektroniese media, hierdie proses ‘n voorsprong besorg het wat nie sonder groot tegnologiese innovasie kon plaasvind nie.

Mukasa (1998: 6) meen dat ‘n ontwikkelende gemeenskap “needs an infusion of new technical knowledge” wat die gemeenskap in staat sal stel om doelwitte ten opsigte van ontwikkeling te kan bereik. Die elektroniese media kan in die geval van die voorskoolse kind ‘n bydrae maak tot die kind se leerervaring. Die mediums wat suksesvol toegepas kan word, word vervolgens bespreek.

3.3.2.1 Die radio

Die radio is 'n medium wat deur die mees afgeleë gemeenskappe gebruik kan word om inligting te versprei wat ontwikkeling, ook op voorskoolse vlak, kan stimuleer. Mukasa (1998) heg baie waarde aan die rol wat die radio as massakommunikasiemedium kan vertolk ten spyte van sekere beperkings wat in die gemeenskap mag voorkom, soos byvoorbeeld ongeletterdheid. Hy maak dan ook die stelling dat die gesproke woord meer krag dra as die geskrewe woord in die ontwikkelende lande. Mukasa (1998) is veral 'n voorstander van gemeenskapsradio omdat daar met die mense in hulle moedertaal gekommunikeer word. Oor die algemeen is die nadeel van die radio dat dit hoofsaaklik 'n eenrigting kommunikasie-metode is, want "there is no feedback" (Leach, 1999: 71).

Die voordeel van die radio, in die geval van voorskoolse kinders, is dat besprekings na afloop van 'n kinderprogram kan plaasvind waarby die kinders betrek kan word. Op hierdie wyse word hulle deelname verseker (deelnemende kommunikasie) (Richardson, 1997: 1-8) en hulle ouditiewe persepsie (Maree en Ford, 1996: 48) word gestimuleer deur te luister en daarna weer te gee wat hulle gehoor het. Nog 'n voordeel van die radio is dat dit 'n medium van kommunikasie is wat maklik gebruik kan word.

Kassetbande resorteer onder oudio-tegnologie en word soos die radio as 'n orale kommunikasiemedium beskou. Leach (1999) meld in sy studie oor nie-regeringsorganisasies dat die gebruik van kassetopnames suksesvol as medium gefunksioneer het om inligting aan volwassenes in landelike gebiede te voorsien.

Die oordra van inligting aan voorskoolse kinders kan ook op die bogenoemde wyse geskied. Tradisionele musiek kan byvoorbeeld gebruik word om deelname aan tradisionele danse te bevorder. Kinders reageer vanaf 'n baie vroeë ouderdom spontaan op musiek, selfs nog voordat hulle kan praat. Die waarde van musiek en sang in voorskoolse programme het die verdere voordeel dat kinders 'n aanvoeling

vir taal ontwikkel, omdat hulle na berymings luister en die woorde memoriseer (Maree en Ford, 1996).

Hoewel die radio en kassetopnames sinvol in ontwikkelingsprogramme gebruik kan word, moet die waarde van televisie en video's nie onderskat word nie. Daar sal na laasgenoemde kommunikasiemedium gekyk word om te bepaal hoe dit aangewend kan word.

3.3.2.2 Televisie en video-opnames

Die voordeel van televisie en video-opnames as kommunikasiemedium, is dat dit visueel en ouditief is. "Televisiekommunikasie laat die mens die 'onsigbare omgewing' sien en hoor" (Du Toit, 1994: 9).

Video's kan op twee wyses aangewend word as 'n medium van ontwikkelingskommunikasie, naamlik:

- a) eerstens as 'n metode om besprekings aan te moedig, en
- b) tweedens as 'n metode om dit wat bespreek word, te benadruk en te ondersteun (Leach, 1999: 79).

Volgens du Toit (1994) kan televisie meertaligheid bevorder en dus tot die kind se voordeel strek. Televisie stimuleer die voorskoolse kind, wat nog nie kan lees nie, se leerervarings deurdat dit inhoude aan die kind bied wat hy nêrens anders kan kry nie.

Leach (1999) gee toe dat die televisie en video nie as 'n "stand-alone" inligtingsbron kan bestaan nie, maar dit vorm tog 'n belangrike tegniek waarvolgens inligting versprei kan word. Du Toit (1994) stem saam en glo dat wanneer 'n kind na 'n televisieprogram gekyk het, daar menings met hom uitgeruil moet word. Op hierdie wyse vind kommunikasie plaas en word die kind se taalontwikkeling gestimuleer.

Slegs dan kan televisie en video's, wat deur Servaes (1995: 39) as "impersonal sources" van kommunikasie beskou word, as 'n doeltreffende medium wat deelnemende kommunikasie stimuleer, aangewend word.

3.3.2.3 Rekenaar

Mukasa (1998) plaas klem daarop dat 'n kommunikasie-infrastruktuur geskep en bestuur moet word sodat mense op grondvlak, maar ook op nasionale vlak, daartoe in staat sal wees om hulleself te mobiliseer vir verandering. Dit beteken dat tegnologiese hulpmiddels asook "indigenous knowledge resources" (Mukasa, 1998: 16) tot die mense se beskikking gestel sal wees om inligting en kennis te versamel en te versprei. Die rekenaar is 'n moderne tegnologiese hulpmiddel en 'n handige medium wat in ontwikkelingskommunikasie gebruik kan word om mense in te lig.

In die geval van voorskoolse kinders is daar byvoorbeeld rekenaarprogramme beskikbaar wat kognitiewe ontwikkeling stimuleer. Hierdie programme help die kleuters om vorms en kleure te onderskei. Hulle maak ook kennis met getallebegrippe, onderskeiding van verskillende geluide, die aanleer van liedjies en rympies, ensovoorts. Die rekenaar word egter nie alleen as kommunikasiemedium gebruik om bogenoemde vaardighede aan te leer nie. Die "folk media" word ook in hierdie verband ingespan, naamlik deur middel van poppespele, drama-opvoerings, danse en storievertel word vaardighede en kennis speel-speel aangeleer. Die betrokke twee mediums kan byvoorbeeld om die beurt aangewend word wanneer 'n spesifieke tema met die kinders behandel word. Op hierdie wyse kom die kinders nie agter dat inligting herhaal word om 'n blywende indruk by hulle te skep nie. Dit sluit aan by Mukasa (1998) se siening van die tegnologie wat saam met meer tradisionele vorme van kommunikasie gebruik kan word om kennis te vermeerder en inligting beskikbaar te stel.

3.3.2.4 Opsomming

Ontwikkelingskommunikasie by voorskoolse kinders vereis die aanwending van verskeie kommunikasiemediums, soos hierbo uitgewys is. Die meer moderne mediums kan doeltreffend aangevul word deur die tradisionele mediums. Die rede hiervoor is die feit dat die voorskoolse kind nog nie kan lees nie en deur middel van visuele- en ouditiewe kommunikasiemediums gestimuleer moet word.

Neethling & Slabber (2001), Maree en Ford (1996) asook Van der Merwe (1990) vermeld dat die gebruik van boeke geklassifiseer word as 'n kommunikasiemedium vir voorskoolse kinders, hoewel hulle nog nie kan lees nie. Deur middel van die illustrasies in die kinderboeke, word die kind visueel gestimuleer en hy leer terselfdertyd dat geskrewe woorde verband hou met die "storie".

Tydens die huidige navorsing is daar klem gelê op die bespreekte kommunikasiemediums. Die wyse waarop die betrokke mediums toegepas is, word vervolgens bespreek.

3.4 Die aanwending van verskillende kommunikasiemediums by die agtergeblewe XiTsonga-kleuters op die Letaba Landgoed

Dit is belangrik dat die fasiliteerders van die voorskoolse kinders opgeleide persone moet kan wees ten einde hulle taak bevredigend te kan verrig. Short (1987) meen dat so 'n fasiliteerder sistematies te werk moet gaan, om 'n verskeidenheid aktiwiteite aan te bied waarin die kinders die geleentheid gebied word om op die verskillende terreine (p. 46-51) te ontwikkel. Die doelwit waarna die fasiliteerder moet streef, word gebaseer op die mensgesentreerde benadering (Korten, 1990 en Myers, 1993) omdat dit op die behoeftes van die voorskoolse kind konsentreer.

Die fasiliteerders op Letaba Landgoed beskou hulle taak soos volg: “to create a stimulating learning environment, to encourage experimentation, and to guide and extend children’s thinking, often using informal questioning or dialogue teaching strategies (Short, 1987: 60).

Deur gebruik te maak van spesifieke kommunikasiemediums, word pogings aangewend om die voorskoolse kinders in ‘n agtergeblewe gemeenskap sodanig te stimuleer dat hulle ontwikkelingsproses sinvol sal verloop. Die kommunikasiemediums wat in die spesifieke program aangewend word, is die volgende:

3.4.1 Die “folk media” of tradisionele kommunikasiemedium

Die gebruik van die “folk media” kan nie genoeg beklemtoon word in die geval van die agtergeblewe voorskoolse kind nie. Hierdie metode van ontwikkelingskommunikasie bied die geleentheid vir die jong kind om aktief deel te neem aan programme, en wel op die volgende wyse:

- Storievertel

Storievertel (Baron, 1996) moet aangepas word om in die kind se behoeftes te voorsien en die kind moet daarmee kan identifiseer. Die bekende kleuterverhale wat vir die blanke Engelssprekende kinders geskryf is, vind nie groot byval by die XiTsonga kinders nie. Die fasiliteerders op Letaba Landgoed word aangemoedig om verhale eie aan die XiTsonga-kultuur neer te skryf en aan die kinders te vertel.

Storievertel maak ‘n belangrike deel uit van die daaglikse roetine wat in die versorgingsoorde gevolg word. Storietyd is enersyds ingestel op die vermaak (Melkote, 1991) van die voorskoolse kinders, en andersyds leer die kleuters om te luister. Hulle woordeskat word op hierdie wyse vergroot, wat meehelp in die proses om die kleuters skoolgereed te maak (Maree en Ford, 1996 en Lemmer, 1993).

- Poppespel

Die fasiliteerders op Letaba Landgoed het 'n kurses in die aanbied van poppespel voltooi. Hierdie kursus is deur SANRA (Suid-Afrikaanse Nasionale Raad Insake Alkoholisme) aangebied. Die fasiliteerders het ook werksessies oor poppespele bygewoon waar hulle die vaardigheid aangeleer het om van die poppe self te maak. Die fasiliteerders se deelname aan hierdie aktiwiteite kan in hierdie geval as deelnemende kommunikasie (Servaes, 1995 en Melkote, 1991) beskryf word omdat die fasiliteerders bemagtig word om hulpmiddels vir poppespele self te vervaardig.

Deur middel van poppespel word sensitiewe onderwerpe aangespreek, soos byvoorbeeld kindermolestering. Die poppespel fokus daarop om die kinders te skool in hoedanig hulle optrede behoort te wees indien hulle deur vreemdelinge gekonfronteer word. Drankmisbruik, dwelmverslawing en die bewaring van die natuur is van die onderwerpe wat deur middel van die poppeteater hanteer word. Belangrike inligting word bekend gestel op 'n wyse waarmee die agtergeblewe voorskoolse kind kan identifiseer (Melkote, 1991 en Baron, 1996). Die kinders geniet hierdie programme en neem graag deel daaraan omdat hulle gestimuleer word tot interaksie met die "poppe" (Malan, 1998). Die klem word in hierdie geval op deelnemende kommunikasie geplaas.

- Tradisionele danse en drama

Melkote (1991), Malan (1998) en Baron (1996) gee erkenning aan die rol wat tradisionele danse en drama in ontwikkelende gemeenskappe kan speel. By die XiTsonga-kleuters op Letaba Landgoed geniet tradisionele danse en drama voorkeur. Dit is 'n kommunikasiemedium waarmee die kinders hulleself uitleef en boodskappe oordra wat deur die gemeenskap geniet en verstaan

word. Terselfdertyd word musiek gebruik om die kinders se kreatiwiteit, verbeelding en taalontwikkeling te stimuleer. Maree en Ford (1996: 46) meen weer dat “music, movement and drama are valuable as a form of release from tension”.

Die voorskoolse kinders van Letaba Landgoed neem deel aan die voorkomende – en bewusmakende programme wat deur die plaaslike kantoor van die Departement van Welsyn gereël word ten opsigte van kindermishandeling. Hulle deelname sluit gewoonlik ‘n kort drama-opvoering in waardeur ‘n beroep op die breëre gemeenskap gedoen word om hulle kinders lief te hê.

Gedurende die jaarlikse afsluitingsfunksie geniet die kinders dit om hulle ouers en grootouers te vermaak met ‘n drama-opvoering wat ‘n godsdienstige boodskap oordra. Tradisionele danse vorm altyd deel van hierdie funksies en die ouers neem by geleentheid ook deel aan hierdie danse om te toon dat hulle in hulle kinders se vreugde deel.

3.4.2 Die gebruik van die elektroniese media by die agtergeblewe voorskoolse kinders op Letaba Landgoed.

Mukasa (1998) heg waarde aan die tradisionele kommunikasiemediums, maar benadruk dat die aanwending van nuwe tegnologiese kennis en tegnieke in ontwikkelingskommunikasie ‘n rol behoort te speel. Die ondergenoemde elektroniese hulpmiddels word dan ook met sukses gebruik op Letaba Landgoed.

- Radio

Die waarde van ‘n gemeenskapsradiostasie in die ontwikkelingsproses, word hoog aangeskryf deur Mukasa (1998). In die Letabastreek van die Limpopo word ‘n gemeenskapsradiostasie vanaf Giyani behartig wat onder andere

kinderprogramme in XiTsonga uitsaai. Die kinders wat die versorgingsoorde op Letaba Landgoed bywoon, word blootgestel aan hierdie programme. Kassetopnames (Leach, 1999) van tradisionele musiek word gebruik om die kinders se liefde vir hulle eie musiek uit te bou. Dit bied hulle ook die geleentheid om tradisionele danse te beoefen. Hierdeur word begrip en waardering vir hulle eie kultuur by die kinders gekweek. “The more the child knows and understands his own culture and traditions, the easier it will be for him to accept those of others” (Maree en Ford, 1996: 10).

Die speel van radio en kassette word dus op ‘n gereelde basis in die daaglikse roetine ingesluit, om veral die XiTsonga-kultuur by die betrokke voorskoolse kinders te bevorder en om hulle algemene ontwikkeling te stimuleer. Die radio is ‘n toeganklike kommunikasiemedium wat die kleuters self met gemak en veiligheid kan hanteer.

- **Televisie en video’s**

Die Departement van Omgewingsake en Toerisme is betrokke by die aanbied van opvoedkundige programme aan die kleuters op Letaba Landgoed. Hierdie programme word gerig op die bewaring van die omgewing en liefde vir die natuur en sluit dikwels videovertonings in. Omdat die kleuters se moedertaal XiTsonga is, stel die Departement van Omgewingsake ‘n XiTsongasprekende beampte beskikbaar om die inhoud van die programme aan die kleuters in hulle moedertaal te vertolk. Dit sluit aan by Malan (1998: 77) se mening dat “knowledge could mean very little if it is not related to the way people perceive and define their world”.

Kennis en inligting oor die natuur word hoofsaaklik deur middel van videovertonings gedoen. Die kyk na televisieprogramme vind op ‘n veel kleiner skaal plaas. Hierdie programme word baie oordeelkundig geselekteer en moet van opvoedkundige waarde wees (Du Toit, 1994).

Die kinders in 'n agtergeblewe gemeenskap kry die geleentheid om plekke op televisie en video te sien wat hulle andersins nie kan besoek nie. Hier word spesifiek verwys na programme wat handel oor die see en seediere. Die kinders op Letaba Landgoed se kanses om 'n vakansie by die see deur te bring is baie skraal. Hulle kan egter 'n idee vorm van die wonder van die seelewe, in ooreenstemming met die mening van Du Toit (1994: 107): "Televisie is daartoe in staat om 'n ryker dimensie by die lewe van 'n kind te voeg".

Die waarde van televisie- en videoprogramme word bepaal deur die kleuters se deelname aan besprekings na afloop van die programme.

- **Rekenaar**

Hierdie medium is nog 'n nuwe toevoeging tot die weeklikse roetine wat in die versorgingsoorde op Letaba Landgoed gevolg word. 'n XiTsonga-sprekende fasiliteerder (onderwyseres) wat rekenaarkursusse in onder andere die aanbied van kleuterprogramme suksesvol voltooi het, is aangestel om rekenaarklasse te behartig. Die voorskoolse kinders word in klein groepies (5-6 kleuters) geneem om een keer per week rekenaaronderdig te ontvang. Elke kleuter kry die geleentheid om self op die rekenaar te "speel" terwyl die ander kleuters toekyk.

Programme oor kleure, vorms, getalle, geluide, kinderrympies, liedjies en alles oor "myself" is aangeskaf om die kinders se kognitiewe ontwikkeling (Maree en Ford 1996) te stimuleer. Aangesien hierdie programme slegs in Engels beskikbaar is, help die fasiliteerder om die programme in XiTsonga te vertaal sodat die kleuters die inhoud van die programme kan volg en daaraan kan deelneem. Weereens vorm deelnemende kommunikasie soos beskryf deur Richardson (1997) deel van die ontwikkelingsproses, aangesien die kleuters

aktief deelneem aan die programme wat fokus op hulle kognitiewe ontwikkeling.

3.5 Samevatting

Die kommunikasiemediums wat tydens die huidige studie gebruik is en deel uitmaak van die ontwikkelingsproses by die agtergeblewe voorskoolse kinders, bevorder deelnemende kommunikasie (Servaes, 1995 en Richardson, 1997).

Melkote (1991) beskou deelnemende kommunikasie as 'n hulpmiddel, wat in die proses van ontwikkeling, selfbemagtiging as einddoel behoort te hê. Daarom is dit belangrik dat die mense in die gemeenskap waar ontwikkeling geïnisieer word, aangemoedig sal word om hulle eie behoeftes en probleme te identifiseer. Volgens Melkote (1991: 270) is deelnemende kommunikasie "only an approach". Verskillende gemeenskappe het verskillende betekenisse aan die begrip en navorsing behoort nog in hierdie verband gedoen te word.

Wat deelnemende kommunikasie ten opsigte van voorskoolse kinders in versorgingsoorde betref, kan dit op die volgende wyse aangewend word:

- Die gemeenskap moet betrek word indien daar 'n behoefte bestaan aan gestruktureerde programme vir die kleuters binne die gemeenskap. Die gemeenskap kan genader word om voorstelle ten opsigte van sodanige programme in te dien.
- Ouers behoort deel te neem aan die besluitnemingsproses wanneer dit kom by die opstel van reëls en regulasies wat van toepassing sal wees in die versorgingsoord.
- Die keuse van fasiliteerders behoort die ouers en gemeenskap se goedkeuring weg te dra.

- Die kleuters se deelname aan 'n ontwikkelingsprogram sal afhang van die keuse van die programme asook die kennis en insig wat die fasiliteerders het ten opsigte van die kleuters se ontwikkelingsfases en –terreine.

Tydens die huidige studie het die navorser gepoog om op 'n sistematiese wyse te werk te gaan. Data is versamel deur middel van 'n gevallestudie wat in 'n agtergeblewe gemeenskap uitgevoer is. Verskeie ondersoekmetodes en –tegnieke is ingespan om die navorser te ondersteun in die proses van dataversameling. In die volgende hoofstuk word die agtergrond van die navorsing bespreek en dan volg die verloop van die navorsingsproses.